

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

2006/08

Nemzeti ereklye

**PHILOSTRATUS
CORVINA
1497-1490**

címmel 2006. július 7-én – ünnepélyes külsőségek közepette megnyitott – kiállításorozat vette kezdetét az Országos Széchényi Könyvtárban. A bejárati szinten az e célra kialakított biztonságos kiállító helyiségben a magyar írásbeli kultúra egy-egy kiemelkedő jelentőségű darabja, kincse lesz látható, mint például több corvina, a Képes Krónika, a Halotti Beszéd vagy a Himnusz eredeti példánya.

Az első, október 6-áig látogatható kiállításon a Kr. u. III. századból való Philostratus-kódex tekinthető meg. Ez a könyvremek Mátyás király könyvtárának egyik legdíszesebb darabja volt. A kódex Philostratus athéni szofistának és unokaöccsének műveit, antik hősök és filozófusok életrajzát, leveleket és egy nápolyi képtár képeinek leírását tartalmazza. A művet 1487-ben Bonfini fordította latinra a királyi könyvtár számára. A kódex még Mátyás életében visszajutott Firenzéből Budára, de architektonikus díszű bőrkötése már II. Ulászló címerét hordozza. Címlapján a legnagyobb gazdagságban sorakoznak az antikizáló díszítőelemek: érmek, kameók, építészeti elemek, mitológiai jelenetek, triumphus-ábrázolás. A diadalmenetet tartó személy egyes feltételezések szerint Corvin János. Ez Mátyás trónutódlási elképzelését jelzi. A bal oldali lap keretdíszében római császárok éremportréi között Mátyás portróját is láthatjuk. A kettős címlapon kívül az egyes művek élén további hat, keretdíszsel és figurális iniciáléval ellátott címlap található. A kódex miniátorát korábban Attavante degli Attavanti személyében vélte feltalálni jó néhány kutató, ma egyöntetűen Boccardino il Vecchio firenzei mester munkájának tartják.

A kódex teljes anyaga a Magyar Elektronikus Könyvtár lelkes munkatársainak köszönhetően megtekinthető a <http://www.oszk.hu/corvina> honlapon, CD-ROM-kiadása megrendelhető a <http://www.kincstar.oszk.hu> címen.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

15. évfolyam 8. szám

2006. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Fehér Miklós:** Gondolatok az olvasásról, a korszerű könyvtári működésről, a könyvtár és a műemléki környezet kapcsolatáról, tennivalóinkról 3
- Mezey László Miklós–Vajda Kornél:** Termékeny folytonosság és radikális kultúraváltás. Interjú Agárdi Péterrel 9
- Horváth Ádám:** Közhasznúsági jelentés a Magyar Közös Katalógus Egyesület 2005. évi tevékenységéről 13

Műhelykérdések

- Pegán Anita:** Miskolcon júniusban 19
- Agárdi Péter–Mészárosné Szentirányi Zita–Zsák Judit:** A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kara egyetemi szintű könyvtárosképzésének bemutatkozása 26
- Bartók Györgyi:** „A lényeg az, hogy a rendelkezésünkre álló időt magunk és mások számára értelmesen és hasznosan töltsük el.” Beszélgetés Reményik László íróval 30
- Major Tamás:** Hátrányban a hátrányos helyzetű olvasók könyvellátása. Beszélgetés Király Istvánnéval, az Ezüst Bagoly Könyvtári Alapítvány vezetőjével 38

Úton

- Mezey László Miklós:** Kézzel írott szótár a XXI. században 42

Memento

- Patkósné Hanesz Andrea:** Kovács Máté a magyar könyvtárügy fejlesztésének egyik meghatározó alakja 47

Könyv

- „Már semmi sem az, aminek korábban véltük” 58

From the contents

Miklós Fehér: Libraries and reading – traditions and renewal (3);
Discussion with the Head of the Library School at the Pécs University, Professor
Péter Agárdi (9)

Cikkeink szerzői

Agárdi Péter, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára; *Bartók Györgyi*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Horváth Ádám*, az OSZK informatikai igazgatója; *Major Tamás*, a Miniszterelnöki Hivatal munkatársa; *Mészárosné Szentirányi Zita*, a Pécsi Tudományegyetem Könyvtári Intézetének tudományos munkatársa; *Patkósné Hanesz Andrea*, a Szegedi Tudományegyetem oktatója; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Zsák Judit*, a Pécsi Tudományegyetem Könyvtári Intézetének oktatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós és Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k
Közreadja: a Könyvtári Intézet
Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója
Technikai szerkesztő: **Korpás István**
Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest
Felelős vezető: **Freier László**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint
HU-ISSN 1216-6804

Gondolatok az olvasásról, a korszerű könyvtári működésről, a könyvtár és a műemléki környezet kapcsolatáról, tennivalóinkról*

I. rész, Bevezetés avagy a mesehős az üveghegyről éppen most indul lefelé

Úgy állok itt most Önök előtt, mint a mesehős, aki már megmászta az üveghegyet. Lefelé tekint. Még nem tudja, hogyan fog elérkezni 'Griffmadárországba', hogy visszaszerezze az 'elrabolt Napot'. De tudja, hogy tovább fog indulni. Neki mennie kell. Majd csak akad segítője, hogy elérhesse célját!

Ó, de sokszor haladunk úgy, hogy nem tudjuk, hogyan érünk célt, de mennünk kell.

S hogy miért lennék én üveghegyen álló mesehős? Mert még én sem látom, hogyan fogom elérni céloimat. Egyelőre csak ízelgetem előadásom címét is.

Korszerű könyvtár – műemléki környezetben

Válaszok, mondandó helyett egyelőre csak kérdések tolnak elélem. Korszerű könyvtár. Mi is az, hogy korszerű? Mitől korszerű egy könyvtár? Egyáltalán lehet-e egy könyvtár korszerű, ha a könyvtári rendszer még nem az? És mi is a korszerűség? A könyvtártudomány, netán az informatikai szakemberek fogalma vagy a felhasználók ítélete? És egyáltalán, kinek számára korszerű? Ki az ítéző, aki ezt kinyilatkozza? Tudjuk-e, hogy mit vár tőlünk a felhasználó? És amit vár, azt valóban az elérhető technikai-szakmai maximumon és egyben a legolcsóbban nyújtjuk-e? És mikor könyvtár a könyvtár? Ha létezik vagy ha használják? És mitől műemléki? És mikor válik valami környezetté? Ha az épület falain belül van a műemléki környezet, vagy ha az egész épületet körbeveszi?

Létezik-e „műemlék” mellett „műemlékutca”, „műemléktér”, netán élő, lakott „műemlékváros” is mint környezet? Sőt, létezik-e műemléki attitűdű várospolgárság mint környezet? Vannak-e gondolatok, könyvtári és műemléki gondolatok az emberekben? Van-e akarat az emberekben ma valamit értéknek tartani? Tudnak-e ma az értékek, a példák sugározni? Jók-e az emberek? S ha ők jók, jók-e a belőlük álló döntéshozó testületek?

Nem kérdezek tovább. Lefelé tekintek az üveghegyről. A 'Napot' kell megtalálnom, hát megyek. Kell, hogy legyenek segítőim.

* A 2006. június 26-án Szegeden rendezett EKE konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Bevezetésem végére értem. Talán ebből már sejlik, ez egy meseesszé lesz a NAP-ról, a műemléki környezetben működő korszerű könyvtárról. Amit elrabol-
tak. Ami miatt ma fekete az ég, ami miatt nem köttethető áldott házasság, nem
születnek okosan mosolygó gyermekek, ami miatt hontalanok vagyunk saját ha-
zánkban, ami miatt az emberek elfarkasodtak, ami miatt temetetlenek a holtak,
ami miatt a bizalom már melegtelen lánggal pislákol, nincs család, ahová oda
lehetne ülni, ahová tartozni lehetne. Ami miatt nincs áldozattal érlelt dicsőség és
büszkeség.

II. rész, amelyben főhősünk súlyos bajba keveredik, de egy kismadár összeszedi csontjait és könnyével újjáteremti

Mi tesz könyvtárrá egy könyvtárat? Hogy van benne könyv? Hogy kábelek
kilométerei futnak a falakban? Hogy számítógépe van? Hogy szolgáltatásai van-
nak, jelesül tájékoztat, kölcsönöz, másol? Hogy nyitva tart? Hogy olvasni lehet
benn?

A kérdésekre sorra nemmel kell válaszolnom. Könyv lehet máshol is, kábel-
kilométerek minden irodaházban futnak, mégsem beszélhetünk könyvtárról. Szol-
galtatásai bárkinek lehetnek, tájékoztatni az infobroker könyv nélkül is tud, köl-
csönözést minden bank végez, mégpedig pénzt, amiből mindent vehetek, még
könyvet is, nyitva tartása a vidámparknak is van, olvasni is lehet bárhol.

Mi tesz könyvtárrá egy könyvtárat?

A szerzeményezés és a feldolgozás. Amelyik könyvtár nem szerzeményez
önállóan és nem dolgoz fel önállóan, az nem könyvtár, hanem könyvtári szolgál-
tató hely. De nehogy azt higgye valaki, hogy szolgáltatóhelynek lenni tragédia.
Mert a könyvtár olyan, mint az élet, az élő szervezet. Szívből egy van, míg vég-
tagokból négy, érzékszervekből hét, csontokból tucatszám, de ki mondaná meg,
hogy közülük van-e fontos vagy fontosabb? Mindnek jól begyakorolt, mással nem
pótolható funkciója van. Büszke lehet a nyelv, mert ő ízlel, és büszke lehet a láb,
mert ő cipel, és büszke a szív, mert az ő lökötése adja az erőt, és együtt alkotják
az értelmes szervezetet.

Valóban, Magyarországon sokkal kevesebb szívfeladatot betöltő könyvtárra
lenne szükségünk mint jelen pillanatban van. És sokkal több – szívkönyvtárhoz
csatlakozó és nem önállóan működő – könyvtári szolgáltatóhelyre. Ma Magyar-
országon sok olyan szívkönyvtár van, amihez nem tartozik láb és kéz, amihez
nem tartozik nyelv, aminek nincsenek csontjai. És sok csontocska, nyelv és láb
dolgozik úgy, mintha szív lenne. Ma Magyarországon alig vannak egészségesen,
megfelelő felépítésben működő könyvtárszervezetek.

Gyere kismadár. Könnyeddel rakj össze bennünket.

Beh' nagy szükség lenne erre az összerakásra az egyetemek, vagy az egyházak
által fenntartott könyvtárak esetében is! Azt hinnénk, itt minden rendben lehet,
pedig a naptalan világ törvényei itt is uralkodnak. Az egyetemek összevonása
furcsa, nehezen értelmezhető módon együttműködő szervezeteket teremtett. Újra-
osztotta – rend nélkül – a lapokat.

Most pedig a „bolognai folyamat” száguldó vonatára kell felszállnunk. De ez a felszállás sem tisztít, nem segíti a rendezettség elérését. Valójában egy új, aktuálpolitikai újraelosztást indukál. Egyfajta rendezetlenségből új rendezetlenség jön létre. De nem csak itt lenne mit összerakni. Az egyházak világi hatalom általi látszattámogatása arra elég, hogy a társadalom meg nem érintett részének sugallja, hogy itt minden rendben van, de azt már nem teszi lehetővé, hogy szerepüket mélységükben betöltsék. Ez a helyzet szintén új összerakást kíván.

És házunk táján is söpörhetünk. Volt idő, amikor egy kolostor minden jövedelmét – már ami a megélhetésen túl kellett számára – könyvtára fejlesztésére, új művek megszerzésére fordította. Mert tudta és érethette, hogy csak az olvasás képes a múltat valóságként, tanulságként belénk égetni. A könyvek nem egyszerűen ismerethordozók. Az ismeretek átadásának mindig is számos eszköze volt, van és lesz a könyveken kívül is. A könyvek küldetése az ismerettrögzítésen, az újrafelhasználhatóság lehetővé tételén lényegesen túlmutató. A könyv az „emberteremtés” szükséges eszköze. Olvass, zenélj, hallgass másokat és végül beszélj. Ha nem a ’sötétség farkasai’, hanem a ’Nap fia’ szeretnénk lenni, akkor ezt a sorrendet kell követnünk. Olvasnunk kell. A könyvre ma mérhetetlenül keveset fordítanak mind az egyetemek, mind az egyházak. Nem csupán forintban érve ezt, hiszen a kódexmásolás sem pénz kérdése volt. A könyv teremtése, megszerzése és szolgálatba állítása – jól működő emberteremtés közepette – természetes életforma, életminőség. A könyvre költött pénz, idő, hozzáállás nem áldozat és nem veszteség.

De ma nem így van. Megoldások helyett új, eddig nem is tapasztalt betegségek pusztítanak bennünket. A Gnómok, a Torz figurák mosolya hátborzongató. Mert senki sem önszántából született torznak, a Naptalan világ tett bennünket azzá.

Ezért minden hálózatot (intézményrendszer) felügyelő fenntartó kötelessége, hogy átgondolja, akar-e könyvtárat? Eltétéhez, az egyház küldetéséhez hozzátartozik-e az olvastatás – mint „emberteremtési” s nem tudásátadási folyamat? Ha a válasz igen, akkor el kell kezdeni jó könyvtárat csinálni. Szerzeményezni, gyarapítani kell. Minden lehetséges mértékben. A hozzáféréshez pedig tiszta, felújított helyszínek – köztük műemléki helyszínek – sokaságát kell biztosítani. És dönteni, hogy hol, mely helyszíneken szükséges megtartani az önálló gyarapítást és feldolgozást (hol és hány helyen lesz tehát szívkönyvtár), és honnan kell központosítani ezt a funkciót, miközben a szívkönyvtárak mellett kialakulnak a fontos és mással nem pótolható funkciókkal bíró szolgáltató helyek.

III. rész, amiből kiderül, a kismadár könnye azért lehet életvíz, mert nem több és nem kevesebb, mint egy mindent tudó vízcsepp

Ó, a bölcsek néha több kárt tudnak tenni az egyszerű embernél. A központosítást is lehet tévesen csinálni. Egy jeles könyvtárban a gondolatot tett követte. De nem az egyik intézményi egység vált a központosítás székhelyévé, azaz nem a Központi Könyvtár lett a szívkönyvtár, hanem valamennyi egységre érvényes, valamennyi egységtől független, önálló hatalmú közös gyarapítási és feldolgozási központot hoztak létre. Mintha a szívünk öt méterre tőlünk működne.

Ó, de jó a vízcseppek, ők mindig tudja, hogy mit kell tennie. Ha tóba csöppen, akkor elpárolog, ha talajra, akkor beszívódik, ha folyóba, akkor szállít, ha úttestre.

akkor csendben lapul és társakat vár. Ugye Te sem találkoztál még olyan vízcseppel, aki éppen a fejét vakarta volna azon gondolkodván, hogy most mit is kell tennie?

Talán hagynunk kéne néha az agyunkat pihenni, és engedni kéne, hogy könnycseppjeink mutassák az utat. A jól átgondolt központosítás valójában nagyon egyszerű dolgot takar. Lényegében annyit, hogy valamely meglévő, azaz működő könyvtári egység (a szívkönyvtár) a maga számára szükséges gyarapítás és feldolgozás mellett elvégzi a hozzá tartozó egyéb funkciójú egységek gyarapítását, feldolgozását is.

A kulcsszavakat hadd erősítsem meg. Szívkönyvtárhoz funkcióval bíró egységek tartoznak!

IV. rész, amiben hősünk újra él, háromszor erősebb és hétszer szebb, mint korábban. És most már sikerrel indulhat Griffmadárországba

Éppen az előzőekben elmondottak miatt különös a hangsúly a kurrens anyaggal nem vagy alig, esetenként érdemtelenül kevésbé gyarapodó, elsősorban történeti értékeket őrző és kutató könyvtárak (könyvtári egységek) esetében.

Az előbbi logikát követve nem lehet kétséges, hogy önálló könyvtárról van-e szó, vagy könyvtári egységről, szolgáltató helyről. A dilemmát innentől az okozza, hogy a fenntartónak el kell döntenie, mely könyvtári egysége lesz szívkönyvtár és mely egységeket csatolja ehhez további funkciókkal. És persze hány szívkönyvtára lesz? Merthogy túl nagyra nőve még az egészséges szervezet is beteggé válik. A megszülető döntésben azonban nincs és nem is lehet semminemű dokumentumérték arra befolyással, hogy az adott egységet könyvtárnak vagy szolgáltató helynek tekintsünk. A szívkönyvtári funkció nem a dokumentumérték, hanem a használati gyakoriság és a személyzeti alkalmasság alapján ítéendő oda.

Az integráció szükségessége – azaz az egy szervezetet alkotó testrészek logikus összeillesztése, a funkciók kijelölése, megosztása mellett – általános és egyetemes kényszer. Ugyanakkor mindez nem jelenti az önállóan működő intézmények feladásának szükségességét. Két könyvtári egység úgy is tud integráltan működni, hogy egyébként szervezeti önállóságuk teljesen megmarad. Az integráció helytelen értelmezése az összevonás. Nem kell szükségszerűen, azaz mindenáron összevonni. Az integráció helyes értelmezése ez lehet: feladataink közös, partneri együttműködésben megvalósuló integrált elvégzése, a funkcióink megosztása, mindez céljaink megvalósítása érdekében.

Működés műemléki környezetben.

A környezet nem egyszerűen az intézmény ruhája, mint ahogy az emberen a ruha sem egyszerűen a szemérmesség kifejezője, a meztelenség eltakarója, avagy az aktuális környezeti klíma, azaz hideg vagy meleg elviselésének eszköze. A ruha maga az ember. A ruha információ valakiről és valamiről. A könyvtár ruhája maga az épület. A ruha persze erőteljesen függ attól, hogy mi a célom. Versenyszerűen úszni télikabátban nem lehet, akkor sem, ha egyébként indokolt a télikabát a hideg miatt. Úszni úszódresszben kell, korecsolyázni egy téli estén sportruhában, színházba menni alkalmi ruhában, temetni pedig fekete ünneplőben.

Mondhatjuk, hogy persze az ember a ruháját könnyen váltja, intézmény erre már képtelen. De miért is kéne egy intézményben gondolkodnunk, amikor könyvtári egységeink száma száz és ezer? Nem az intézménynek kell esetenként átöltöztetnie, hanem a használónak kell adott esetben megkeresni akár a valóságban, akár távoli eléréssel éppen azt a könyvtárat, amely az adott élethelyzetünk és igényeink legmegfelelőbb ruhát és tartalmat viseli, hordja.

A problémát az jelentheti, ha a műemléki környezetben működő könyvtárral olyan funkciókat akarunk ellátatni, amely nem megfelelő az ő ruhájának, vagy az, ha nem műemléki környezetben kívánunk olyan funkciót ellátatni, amely megkívánna a műemléki öltözetet.

A kérdés az, hogy az egyházaknak (egyetemeknek, településeknek) van-e szüksége olyan tartalom, olyan érték, olyan eszmeiség közvetítésére, amihez az épület, a műemléki épület – mint ruha, mint viselet – szükséges vagy nincs.

Azt hiszem, merészek lennénk, ha azt állítanánk, hogy a magyar történelmi egyházaknak nincs olyan tartalma, megjelenése, küldetése, amelyet ne kellene műemléki környezettel szolgálni. Templomot az ember nem néhány évről, nem határozott időre épít, templomot az ember a vallásának épít, a vallás pedig időtlen. A ruha, az első ruha is így válik időtlenné. A jelképeink, a történelmi jelképeink nem elcsépelet és megújítandó formák és alakok, hanem az időtlenség testébe öltözött ruháink. Eszméink, gondolataink.

Az egyház lényege, hogy nem földi és nem anyagi dimenzióban hirdeti önmagát, hanem az érték, a hit és a szeretet – valós idővel nem mérhető és soha el nem avuló – dimenziójával. A küldetés hirdetéséhez nem nélkülözhető feltétel az anyagi megjelenés, az ige tárgyiasult közvetítése. De minő dolog az, ha az egyház az időtlen ruhát efemer öltözetre cseréli, ha játszana a jelképeivel, az adott kor kénye-kedvére újítgatná megjelenési formáit. Az egyházat, az egyetemet, a települést, és mindezek küldetését csapja arcul az, aki az alapítók, aki az első igehirdetők, aki a letisztult értékeket megjelenítő tárgyak, formák ellen lép és hat. Nem az tehát a küldetésünk, hogy az értékeket a korszerűség oltárán feláldozzuk. A korszerűség – higgyük el – teljességgel efemer fogalom. Ami ma korszerű, holnap már avult és avított. Soha nem lehet a korszerűség önmaga elérendő érték. Értékeinket, az értékeinkben megjelenő és megtestesülő küldetésünket, az értékeinkben lévő ígét persze hirdethetjük korszerű módon. Ez a feladatunk. Az értékek korszerű közvetítése, és nem a korszerűség értékévé emelése.

Ismernünk kell tehát a tér, a környezet, vagyis a „ruha” funkcióját és küldetését. És ennek beteljesítéséhez kell megtalálni a korszerű eszközöket.

V. rész, amiben hősünk Griffmadárországba ér, és ismét láthatja a Napot

Az embert élményanyaga teszi alkalmassá arra, hogy ember, hogy Isten szolgája legyen. A világ élményeinek földolgozására senki élete nem elegendő, a világ életének egy percében annyi minden történik, születik, teljesül, zajlik, hogy egy emberélet kevés lenne mindennek megismeréséhez, feldolgozásához, értelmezéséhez.

A jelenből ráadásul mindig – és mindig szelektálatlanul – többségében lélekrombolásra alkalmas információkkal teli élménytartalom zúdul ránk! Tehát nem a jelen-

ből, hanem a múltból kell élményvilágunk értékeit megalapoznunk. Példaképeink, a letisztult tanítások, mások számunkra tanulságot adó szenvedései mind-mind a múltban vannak. A múltat pedig kizárólag egy módon – olvasással lehet dekódolni.

Hiába készül történelmi film vagy színdarab valamiről. Ezek ebben a vonatkozásban hamis tükrök, mert nem a múltat dekódoltatják velünk, mert ezek a műfajok a jelen műfajai. Adott percben születnek és hangzanak el. És az interpretálást irányító rendező önkéntelenül is a műfaj és eszközrendszere rabjává válik. A közvetíteni szánt tartalom ezen eszközrendszer szűrőjén minden esetben aktualizálódik, módosul.

Csak az olvasás az, ami a múltat valóságosként és értéként égeti belénk. Csak az olvasás az az eszköz, amely képes időtlen élménnyé tenni a tudást!

A letisztult és kortalanná nemesedett műemléki környezet éppen az érték kor-szellemet és korstílust meghaladó, a fölött álló erejét tükrözi és sugallja. Az olvasás lényegét közvetíti.

Mint ahogy nem mindegy, hol szívjuk a levegőt, egy gyárudvarban, a tengerparton, vagy fenn a csodálatos hegyek lankáin, úgy nem mindegy az sem, hogy hol olvasunk. Hol szívjuk kortalanná nemesedő személyiségünkbe a múlt igazságait és értékeit.

VI. rész, Záró gondolatok

avagy a mesehős már a Nap hátán tér vissza szeretett honába

Tisztelt Konferencia!

Utunk immár nem az ismeretlenség útja. Első lépés korszerűnek lenni. Ha ezt a fogalmat nem a technika, a technológia szintjén akarjuk meghatározni, hanem egy magasabb szinten, akkor valójában ez annyit jelent, mint együttműködni. Valóban együttműködni. Ténylegesen együttműködni. Technikailag is, de tartalmilag is, funkciókban is, partnerségben is. A felhasználókkal is! Mindenkinek a feladata és funkciója mentén. Az együttműködés alapja pedig három dolog: a tisztelet, a múlt és a könyvtár. Második lépés tehát: könyvtárat kell csinálni. Könyvtárak együttműködő rendszerét. Harmadik lépés: ehhez szerzeményezni kell. Nem sajnálva a pénzt. Furcsa ezt mondani, de nem tudok másként fogalmazni, ha valaki a saját pénzét sajnálja egy könyvre, még megértem, de mindnyájunk pénzből, a közös pénzből, ami felett pillanatnyilag diszponál – fukarnak lenni bűn, mert a könyvek, a könyvtár elárulása az érték, a hit és a bizalom elárulása.

Ezért fontos, hogy legyenek tudósok, hogy mindig legyenek tudósok, akik látják a fukarság tarthatatlanságát. Fehér Dániel, a XX. század első évtizedeiben soproni egyetemi könyvtárigazgatóként erről így írt: *„Nem redukálni és önma-gunkat lezülleszteni kell, hanem a szellemi létünkhöz szükséges hitelkereteket ki kell vívniunk mindenkivel szemben, aki ezt belátni nem akarja. A meglevő keretek redukciója ellen küzdeni véleményem szerint egyenesen erkölcsi kötelességünk.”*

Hiller István, a *Műemlékkönyvtárunk értéke, haszna és gondozása* című írásában, ahol a fenti Fehér-idézet is olvasható, a gondolatot tovább is szövi: *„Nehéz gazdasági viszonyok közepette legelőször a könyvtárakat érte a kár, mondván, itt lehet leginkább takarékoskodni. Szerencsére mindig vannak tudósok, akik látják ennek tarthatatlanságát.”*

És a hitelkeretek megtartása nem csak a könyvbeszerzés terén kötelességünk. Aki bölcsen akar takarékoskodni, az tudja, hogy ennek útja nem az elbocsátás, nem a leépítés, hanem a megfelelő funkció megtalálása. Ember embertársára nem mondhatja, hogy felesleges. Hiszen mindnyájan pótolhatatlan értékűek vagyunk. A vezetőink feladata, hogy leépítés helyett funkcióval lássanak el bennünket. Hogy az alatt az idő alatt, amíg vezetők – legyen az országos, ágazati vagy intézményi szint – a működő egységeket egészséges szervezetté formálják. Könyvtár esetében szívkönyvtárakká és velük együtt tevékenykedő, saját funkcióval bíró könyvtári szolgáltatóhelyekké. Olyan könyvtári egységekké, ahol az olvasás küldetését a könyvtár megújított, műemléki környezetű ruhája szolgálja az internetkávézók, pláza-könyvtárak, hallgatói centerek, a műanyag világ megszülető, néha bizony uralkodni is vágyó csodái mellett.

Fehér Miklós

Termékeny folytonosság és radikális kultúraváltás

Interjú Agárdi Péterrel

– *Mélyen tisztelt Professzor úr, kedves Péter, lapunk e számában olvasható egy alapos, minden fontos momentumra kitérő beszámoló a PTE Könyvtártudományi Intézetéről, amelynek Te az igazgatója vagy. Természetesen tőled nem a már ismerteket kérdeznénk, hanem – talán mondhatjuk így – egy szinttel feljebbi információk érdekelnének minket. Mindenekelőtt az, hogyan látod a könyvtárosképzés jelenlegi helyzetét?*

– Először is szeretném rögzíteni: az egyetemi szintű pécsi könyvtárosképzés műhelye még fiatal intézmény. Magam pedig el akarom háritani az újdondász pózát: nem szeretném azt a hamis látszatot kelteni, mintha löbb évtizedes átfogó, rendszeres és nyilvános okulásra méltó tapasztalataim lennének a kérdezett témával kapcsolatban. Annyit mindenestre máris látok, s ezt megerősítik tapasztalt kollégáim és kollégáim is: a felsőoktatás új, többciklusú („bolognai” típusú) rendszerre való áttérés, illetve a tudásgazdaság és az információs társadalom kihívásai módosítást követelnek az egész eddigi könyvtárosképzési szisztémában is. Például olyan vonatkozásban, hogy talán érdemes meggondolni az informatikus könyvtáros felsőfokú szakképzés országos elindítását is.

– *A tudásalapú társadalom, az egész életen át tartó tanulás, az információkhoz való hozzájutás esélyegyenlősége mit jelent elsősorban? Gyakorlati, pragmatikus eligazítást-eligazodást, vagy mélyebb, kultúrfilozófiainak is nevezhető váltásról, egy új kultúramodellről, netán új világhelyzetről van szó? Ha igen, mit jelent ez a könyvtárosképzés vonatkozásában?*

– Egyszerre látok termékeny folytonosságot és radikális kultúraváltást. Ennek a kettősségnek a könyvtár intézménye szerintem nem csupán kifejezője és médiuma, hanem – akár – metaforája is. A könyvtár a leghagyományosabb kultúráközvetítő intézményként is a legmodernebb, persze csak akkor, ha jól úzzük ezt a mesterséget. Nem véletlen, hogy a modern szépirodalomban is annyi „mély dimenziójú” könyvtáros egyéniség, illetve könyves ember jelenik meg, hadd utaljak csak Umberto Ecón kívül Spiró György Fogság című regényére. A könyvtáros tehát ma egyre inkább „információmenedzser”, de egyúttal kultúráközvetítő, sőt andragógus is; ez is magyarázza, hogy a Pécsi Tudományegyetemen éppen a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karon, a magyar andragógusképzés talán legtekintélyesebb intézményében indult el a könyvtárosképzés.

– *A könyvtárosképzés és a könyvtárügy a lehető legszorosabb kapcsolatban áll egymással. Általában a könyvtárügy képviselői szokták megfogalmazni véleményüket a könyvtárosok képzésével kapcsolatban. (Ezek persze többnyire igénybejelentések is.) Most fordítsuk meg a dolgot! Milyennek szeretnéd látni a magyar könyvtárügyet mint a könyvtárosképzés egyik prominense?*

– Az előző kérdésre adott válaszom ide is vonatkozik. Vagyis nem polcológiust, de nem is professzionális informatikust kell képeznünk, hanem sokoldalú, nyitott kulturális szakembert. Mondhatnám ismét: „információmenedzsert”, akinek legalább egy-két tudományágban vagy az informatika szoftveres/hardveres világában az átlagosan elvártnál mélyebb ismerettel is „illik” rendelkeznie. Tehát kell legyen valami „plusza”! Mindemellett igazi értelmiségi is, ami az én felfogásomban nem csupán szakmai kompetenciát jelent, hanem kritikai és kultúráközvetítési attitűdöt, hivatást is. Természetesen nemcsak a könyvtárosképzésben, hanem a könyvtárügyben is ez a normám. Annál is inkább, mivel egy olyan nagy kultúrájú, évszázadok óta elsősorban a tudástőkével kitűnő nemzet, mint a magyar, a globalizáció kihívásaira is elsősorban kreativitásával, szellemi teljesítményeivel tud méltó módon felelni. S e tekintetben az elmúlt két évtized éppen hogy a megtorpanás kockázataival ijeszt (elegendő csupán a hazai szövegértés és olvasáskultúra nemzetközileg „auditált” helyzetére utalnom). Tehát bőven van klasszikus és modern feladata a széleskörűen megújítandó magyar könyvtárügynek mind állami-önkormányzati, mind civil vonatkozásban.

– *Az említett beszámolóból tudjuk, hogy Te kiemelten foglalkozol a XX. századi művelődéspolitikusokkal és kulturális gondolkodókkal. Az előbbi kérdés folytatásaként most azt kérdeznénk, milyen művelődéspolitikai, kultúrfilozófiai irányzatokat látsz mostanság hatékonynak, relevánsnak. Milyen tradíciók mentén alakul manapság a művelődés irányítása? Vagy egyáltalán irányítható ez a terület? És mi következik ebből a könyvtárosképzésre nézve?*

– Úgy látszik, én egy kicsit mindig előre válaszolok a következő kérdésre, de hát ez nem engem „dicsér”, hanem a dolgok szerves összefüggésére vall az élet, a kultúra világában és bennem. Nos ez a kérdés már konkrét tanítási és szakírói területemet érinti; de ha belelendülök, egy teljes folyóiratszám sem lenne elegendő. Tankönyveimben, folyóirat-publikációimban és vitacikkeimben kísérletet teszek a „művelődésfelfogás” terminus technicusának értelmezésére (a világnézeti értékrendek, a politikai ideológiák és a kulturális kánonok háromszögén belül), továbbá a kultúra-

felfogások jellegzetes XX. századi magyar modelljeinek bemutatására. Őt (jórészt önelnevezéses) kultúrafelfogásról szoktam beszélni: a konzervatív vagy „keresztény-nemzeti”; a liberális, polgári demokratikus vagy modern urbánus; a népi-nemzeti vagy radikális nemzeti; a baloldali vagy szocialista, végül a – minden deklaráció ellenére korántsem ideológiamentes – ún. posztmodern modellről. Ezt a felosztást a nemzetközi és a hazai szakirodalomra támaszkodva, s nem a doktriner besorolás és a normatív számonkérés, hanem a megérett értelmezés szándékával kíséreltem meg. Bizonyára vitatható érvekkel és minősítésekkel, de talán nem haszontalanul; és jócskán keresve az átmeneteket, a hidakat. Felmutatva továbbá a hitelt, ugyanakkor elkötelezettségükben mégoly karakteres életművek és személyiségek beskatulyázhatatlanságát, vibráló polifonikusságát is. Ami a könyvtárosképzést illeti: művelődéstörténeti és a mai kulturális tendenciákkal foglalkozó kurzusaimon törekszem ebből a megközelítésből is tárgyyszerűen és tárgyilagosan bemutatni nemzeti kultúránk és közgondolkodásunk fejlődését, gazdagságát. Miközben természetesen bennem is van vonzódás-kötődés ezek egyike-másika iránt.

– *Mióta „kitört” az informatikai forradalom, állandó, virulens kérdés, milyen legyen az arány a képzésben a történeti stúdiumok és a számítógépes, informatikai kérdések között. A tantervetekből láthatóan nektek is intenzíven foglalkoznotok kell ezzel a kérdéssel. Mint a tanszék, az intézet vezetőjét, Téged milyen megfontolások vezettek?*

– A hagyományos könyvtáros alapismeretek elodázhatatlan megtanítása és a modern szolgáltatásokra való felkészítés, valamint az informatikai ismeretek gyakorlatias (de az elmélet felé is nyitott) oktatása egyaránt célunk és kötelességünk. Mechanikus méricskélésnek ugyanakkor – túl a képzési és kimeneti követelmények szerinti fő arányok betartásán – nem sok értelmét látom. És képzési műhelyenként, tanáregyeniségenként (no meg természetesen hallgatónként) sokfélék vagyunk, s ilyenek is kell legyünk.

– *Ugyancsak a tantervetekből láthatjuk, milyen „új” tárgyak, előadások vannak nálatok, mint például a gender studies. Aki egy kicsit is járatos, mondjuk, az amerikai egyetemek kurzuskínálatában, tucatszámú hasonló stúdiumot tudna felsorolni. Milyen megfontolásból és milyen tárgyakat vesztek fel pluszként a klasszikus történeti és informatikai tárgyak mellé?*

– Az idézett „gender studies” a választható értelmiségképző stúdiumok közé tartozik. A pécsi egyetem Könyvtártudományi Intézete arra törekszik, hogy a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar más intézeteivel együttműködve minél frissebb, sokoldalúbb kulturális és értelmiségi kompetencia, illetve önképzési készség megszerzésére ösztönözzük hallgatóinkat. Szemben a bezárkózó – mégoly csábítóan technokrata – szakbarbárság veszélyével.

– *A Könyvtártudományi Intézet helyettes vezetője a PTE könyvtárának főigazgatója is. Az intézet és az egyetemi könyvtár közötti kapcsolat tehát bizonyosan optimális. De milyen ez a város többi könyvtárával és más magyar könyvtárakkal?*

– A régió és az ország többi könyvtárával ezekben a hónapokban, fokozatosan épül ki sokoldalú kapcsolatrendszerünk. E kapcsolatok egyrészt a hallgatók szá-

mára szervezett gyakorlatokban és tanulmányi látogatásokban realizálódnak, másrészt a kölcsönös tapasztalatszerzésben. Előadóként is igyekszünk minél több helyről meghívni tekintélyes oktatókat. Az Egyetemi Könyvtár vezetőjével kialakított „perszonálunió” pedig – dr. Fischerné dr. Dárdai Ágnes személyes vezetői és tanári kvalitásain túl – nem csupán szimbolikus, hanem nagyon is gyakorlatias szempontokra épül: egyebek között arra, hogy ott van legfőbb gyakorlólhelyünk. Egyébként is az ország egyik – ha nem a legjobb – leggazdagabb tradíciójú felsőoktatási bibliotékája.

– *Tudjuk, hogy Pécs európai kulturális fővárossá avanzsálása egyúttal annak a tervnek a szárba szökkenését is jelzi, hogy a nagy egyetemi városokban úgynevezett tudáscentrumok születnek az egyetemi, a megyei és a városi könyvtárak valamiféle integrációja útján. Ebben a projektben lesz-e és ha igen, milyen szerepe az intézetnek?*

– A pécsi győzelem az egyetemnek és karunknak is öröm, elégtétel és esély. Mindezen túl speciális kihívás, hogy a projekt egyik legfontosabb tétele a Regionális Könyvtár és Információs Központ fölépítése, megszervezése. Mindez kitűnő helyi és országos szakemberek évek óta formálódó koncepciójának megvalósítását és további intenzív munkáját jelenti. A kar dékánja följánlotta a város vezetésének közreműködésünket: illetékességünk mértékéig szívesen részt veszünk ebben a roppant izgalmasnak ígérkező „gründoló” munkában.

– *Végül, de nem utolsósorban: irodalomtörténészként, kultúrpolitikusként, kérünk, foglaljd össze magad a legfontosabb dolgokat, amit rólad a szakmának tudnia illik!*

– A szétforgácsoltság és a „sok mindenbe belekezdés” mögött – ami persze valóságos életforma-konfliktusokkal és tépelődésekkel is jár – azért talán működik nálam valami életlogika (ha nem is teleológia). Gimnazista korom óta „kettős életet élek”: egyrészt izgat az irodalomtörténeti (ezen belül is elsősorban az eszme- és kritikátörténeti) kutatás, másrészt vonz a gyakorlati kultúráközvetítés. Ami az előbbit illeti: a nemzeti kultúra XVII. századi, majd modern tendenciái, a XX. századiak közül elsősorban a baloldali irányzatok, a tágan értett József Attila-tradíció. Ami pedig az utóbbit, a kultúráközvetítést illeti: ez az elköteleződés a legkülönbözőbb, de vissza-visszatérő formákat öltötte pályám során: a könyvtártól a médiáig, a művelődéspolitikai érdeklődéstől (de nem a művelődéspolitikusi ambícióktól) az egyetemi oktatásig sokféle munkaterület és szakma kísértett meg. Bizonyára olykor tévedésekkel és melléfogásokkal, mindazonáltal valamiféle eltökélt „népművelő”-ként – hogy ezt a kompromittálnak tűnő fogalmat használjam – tettem, amit éppen tennem adatott. 1965-ben az ELTE magyar–népművelés szakára vettek föl, de az előfelvételis év során, mialatt egy könyvterjesztő vállalatnál, majd egy könyvtárban dolgoztam, megszűnt a népművelés szak. Egy másikat kellett választanom a magyar mellé: ez lett a Kovács Máté professzor irányította könyvtár szak, és nem bántam meg. Hogy a pályámon „minden mindennel összefügg”, arra – sok dolgot, például művelődéstörténeti kurzusaim könyves vonatkozásait nem említve – két szimbolikus kapcsolódási pontot idézek föl. Első rádiós riportjaimat, kerekasztal-beszélgetéseimet 1970-ben könyvtárügyi témákról készítettem; az MTA Lukács Archívuma pedig, ahol a Pécsi Tudományegyetem mel-

lett kutatóként ma is dolgozom, az Akadémiai Könyvtárhoz tartozik, s itteni munkámnak volt-van könyvtári-kézirattári vonatkozása is. De visszatérve Pécsre: az egyetemi szintű könyvtárosképzés, amelynek itteni műhelyét vezetem, a korábbi válaszaiban említett könyvtár- és értelmiségfelfogás jegyében akár „négyzetre emelt kultúráközvetítés”-ként is megélhető számomra. A képzők képzéseként.

– Köszönjük sokfelé ágazó kérdéseinkre adott sokirányú válaszaidat. Jó egészséget és további jó munkát kívánunk!

Mezey László Miklós–Vajda Kornél

Közhasznúsági jelentés a Magyar Közös Katalógus Egyesület 2005. évi tevékenységéről

a) Számviteli beszámoló

„A számviteli törvény szerinti egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolója 2005. év” a közzétett beszámolóban nem szerepel. Megtekinthető a Magyar Közös Katalógus Egyesület (MOKKA Egyesület) irattárában [KV2006/20 (III. 7). sz. irat].

b) Költségvetési támogatás felhasználása

A MOKKA Egyesület 2005-ben nem kapott költségvetési támogatást.

c) A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

2005. január 1-i nyitó:

Bank:	597 786 Ft
Diszkont-kincstárjegy:	3 622 174 Ft
Nyitó vagyon:	4 219 960 Ft

Bevételek:

Tagdíj:	225 000 Ft
Kamat:	1 128 Ft
Diszkont kincstárjegy árfolyam:	220 345 Ft
Kerekítés:	118 Ft

Bevételek összesen: 446 591 Ft

Kiadások:

Igénybe vett szolgáltatások:	
KURÁTOR Kft. könyvelési díj:	310 000 Ft
Könyvtári tevékenység, domain név:	851 310 Ft
Béreköltség:	9 118 Ft
Egyéb szolgáltatások:	
Bankköltség:	51 230 Ft

Reprezentáció	62 050 Ft
Bérfjárulék:	
Költségvetési befizetési kötelezettség (eho):	1 000 Ft
Kiadások összesen:	1 284 708 Ft
Követelések:	0 Ft
Kötelezettségek:	0 Ft
2005. december 31-i záró adatok:	
Nyitó:	4 219 960 Ft
Bevételek:	446 591 Ft
Kiadások:	1 284 708 Ft
Záró összesen:	3 381 843 Ft
2005. december 31-i záró pénzállomány:	
Bank:	186 270 Ft
Diszkont-kincstárjegy:	3 195 573 Ft
Összesen:	3 381 843 Ft

d) Cél szerinti juttatások kimutatása

Céltámogatást a MOKKA Egyesület 2005-ben nem kapott.

e) Központi költségvetési szervtől, elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a kisebbségi települési önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától, az egészségbiztosítási önkormányzattól és mindezek szerveitől kapott támogatás mértéke

A MOKKA Egyesület a felsorolt szervektől, alapoktól, önkormányzatoktól 2005-ben nem kapott támogatást.

f) A közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értéke, illetve összege

A MOKKA Egyesület választott vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem adott 2005. év folyamán.

g) A közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámoló

Az egyesület közgyűlésein – az alapszabályban megfogalmazott céloknek és feladatoknak megfelelően (2. §) – rendszeresen meghallgatta és megvitatatta a projektvezető beszámolóit a MOKKA-projekt fejlesztésével és működésével kapcsolatos kérdésekről (lásd a csatolt összefoglalót!).

Egyetértőleg tudomásul vette a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtári Főosztályának azon törekvését és kívánságát, hogy a MOKKA adatbázis a későbbiek során töltsse be az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer adatbázisának szerepét is. Ennek megfelelően

- megvitatatta és jóváhagyta az ezzel kapcsolatos fejlesztési elképzeléseket.
- kidolgoztatta és a MOKKA honlapjára feltétette a MOKKA adatbázis-hoz történő csatlakozás technikai feltételeit,
- módosította az egyesület alapszabályát, lehetővé téve ezzel, hogy az egyesület alapító tagjain kívül más, különféle státusú könyvtárak is csatlakozhassanak az egyesülethez.

- jóváhagyta a régi könyvek közös katalógusának létrehozása céljából életre hívott MOKKA-R tagozat megalakulását az egyesület keretén belül (lásd az erről szóló beszámolót!),
- folyamatosan szorgalmazta – korlátozott eredményességgel – az egyesület honlapjának megújítását.

BESZÁMOLÓ A MOKKA-PROJEKT 2005. ÉVI TEVÉKENYSÉGÉRŐL

1. Üzemeltetési feladatok

A MOKKA projekt elsődleges célja volt az állandó és folyamatos üzemeltetés fenntartása, amely egyrészt az adatbázis elérésének a biztosítását jelenti a katalógust használó felhasználók és a letöltéseket végző könyvtárak számára; másrészt biztosítani kellett a rekordok feltöltését.

Az első feladatot sikerült teljesíteni. Ezt mutatják a webes statisztika (**Webalizer Version 2.01**) számai is. Kerekítve a következő számokkal lehet jellemezni a forgalmat: letöltések: 18 millió kbyte; látogatók száma: 180 ezer; megnyitott fájlok száma: 2.4 millió. Problémát a könyvtári letöltések esetében a Z szerver nem kielégítő működése okozott (az eredeti tenderben nem szerepeltek pontos paraméterek arra nézve, hogy milyen feltételekkel kell a Z szervernek működnie). Ezt az NKÖM Könyvtári Főosztályának támogatásával ebben az évben tudjuk orvosolni: az e-Corvina Kft.-nek 2006. első félévében el kell készítenie és installálnia az OSZK és a MOKKA-projekt által megadott paraméterek alapján működő Z szervert.

A folyamatos feltöltéseket akadályozta, hogy a MOKKA és az őt támogató NIIF nem tudott megegyezni a SZTAKI üzemeltetőivel, hogy milyen feltételek mellett használhatja a MOKKA a SZTAKI linuxos clusterét. A fő gondot az okozta, hogy a MOKKA üzemeltetéséhez több és szélesebb körű jogosultságokra lett volna szükség a szerveren, mint amelyet a SZTAKI biztosítani tudott volna. Ilyen körülmények között az adatbázis működtetésén túl egyéb feladatokat nem tudtunk végrehajtani. Ennek következtében meghoztuk azt a döntést, hogy a helyzet rendeződéséig a MOKKA új adatbázisát az SZTE Egyetemi Könyvtár egyik linuxos szerverére telepítjük a könyvtár vezetőségének és informatikusainak belecgyezésével. Az NIIF szerverén ugyanakkor tükrözni fogjuk a MOKKA adatbázisát, illetve a webes felület onnan is elérhető lesz. Ezt a feladatot sikerült 2005. második félévében megoldani.

A 2005. és 2006. év egyik legjelentősebb üzemeltetési feladata a 2004. évi NKA-pályázaton nyertes könyvtárak rekordjainak betöltése a MOKKA adatbázisába. Ez szükségessé tette a folyamatos konzultációt és segítségnyújtást mind a könyvtárak, mind a szállítók bevonásával. A HUNTÉKA rendszer szállítójával, könyvtáraival a megbeszélések jelenleg is tartanak (a legnagyobb problémát szinte minden könyvtár esetében a MARC nem szabványos alkalmazása jelenti).

2. Fejlesztési feladatok

Az üzemeltetési feladatoknál említett migráció különböző fejlesztéseket is igényelt:

- a linuxos szerverre telepíteni kellett az Oracle megfelelő verzióját.
- ki kellett alakítani a MOKKA adatbázisának megfelelő adatszerkezetet.
- a feltöltést és a szintaktikai, illetve MARC-ellenőrzést végző programokat az új környezethez kellett alakítani.

A helyzetet kihasználva alaposabb átalakítást végeztünk a duplumellenőrző programon is, amely nem elég hatékonyan működött (az eredeti tenderben megadott feltételrendszer mára elavult, túlhaladottá vált). A duplumellenőrző teljesen új elveken működik: egy úgynevezett duplumkulcsot szerkeszt az egyes rekordok megadott mezőinek releváns kifejezései megadott számú karakterei alapján, és utána ezeket indexeli, és az index alapján összehasonlítja. Ez az előzőnél gyorsabb és hatékonyabb módszer, amit az is mutat, hogy az off-line betöltéseknél 200 ezerrel több duplumot talált, mint az előző szoftver. A MOKKA adatbázisában így jelenleg 2,3 millió rekord található a duplumellenőrzés után.

A duplumellenőrző program on-line változatának tesztelése jelenleg is folyik.

A múlt évben, ugyancsak a NKÖM Könyvtári Főosztályának támogatásával, sikerült a WebPAC új verzióját is kifejleszteni, és immár az új adatbázis mellé telepíteni. Jelenleg a Corvina és más jelentkező tagkönyvtárak élesben tesztelik ezt a felületet. Az eredmények jók, így rövidesen mindenki számára elérhetővé tesszük. Ennek ideiglenes címe: <http://mokka.bibl.u-szeged.hu:8080/WebPac/CorvinaWeb>.

Ugyancsak ebben a periódusban kezdődött el az on-line feltöltő program továbbfejlesztése, ez a munka ugyancsak 2006. első félévében fog befejeződni. A fejlesztés lényege az, hogy a MOKKA és ODR adatbázisainak összeolvasztása után lehetséges legyen az (a több könyvtárban is használatos ODR) al-lelőhelyek korrekt kezelése is.

3. Egyesület, rendezvények, előadások

A MOKKA-projekt alkalmazottai (Szabó Julianna, Sándor Ákos, Bakonyi Géza) több tagkönyvtárban és rendezvényen is beszámoltak a MOKKA új fejlesztéseiről és üzemeltetési elképzeléseiről (pl. Tatabánya, Gyula, Salgótarján/Rétság, Szombathely, budapesti új tagkönyvtárak stb.).

A MOKKA alkalmazottai aktíván részt vettek az Erdélyi Közös katalógizálási program (EKKA) megalakításában, beüzemelésében. 2005 júniusában Kolozsvárott, majd Szegeden nyújtottunk segítséget, konzultációs lehetőséget. Elkészítettük az EKKA katalógizáló segédleteit is. Segítettünk abban, hogy az SZTE BTK Könyvtártudományi Tanszék nyolc hallgatója a nyáron, illetve egy hallgatója az őszi folyamán eltölthessen egy hetet Kolozsvárott, és segítsen a katalógizálási modul betanulásában, illetve a rekordok bevitelében. Ez a fajta segítségnyújtás folyamatos lesz.

BESZÁMOLÓ

A MOKKA-R 2005. ÉVI EREDMÉNYEIRŐL

Ütemezés

A MOKKA-R adatbázisba 2005-ben betöltötték a következő könyvtárak régi nyomtatványokat tartalmazó katalógusait: Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár (505 tétel), Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár (12 617 tétel), Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Könyvtára (4290 tétel). 2006 januárjában a Somogyi-könyvtár (12 135 tétel) régi könyves katalógusa is az adatállományba került.

A közös katalógusban található rekordok USMARC-ban, XML-ben, nyomtatott és címkés formában megjeleníthetők. A rekordok minden olyan könyvtári szoftverbe átemelhetők, amelyek ismerik a MARC formátumot.

A muzeális könyvtári dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról szóló 22/2005. számú NKÖM rendelet alapján az OSZK a MOKKA-R Tagozat egyik feladatául adta a muzeális könyvtári dokumentumok országos nyilvántartásának vezetését. Ezt a feladatot a MOKKA-R a MOKKA-R Tagozat létrejötte óta (2005. november 17.) látja el.

Fejlesztés

A MOKKA-R technikailag a Bodza keretrendszeren alapszik. Ez a rendszer XML-ben tárolja a rekordokat. TCP/IP alapon bárhonnán elérhető a keresőfelület és a szerkesztője. 2005-ben végleges formában elkészült a közös keresőfelület és hozzá az interaktív sűgő. Szintén 2005-ben elkészült egy USMARC alapú szerkesztőfelület. Ez jelenleg nem ellenőrzi a MARC mezők szabványos kitöltését. Egyelőre hiányzik ehhez kapcsolódóan az authority controll is.

Egyesület

Hivatalosan 2005. november 17-én alapították meg a MOKKA-R Tagozatot. Ez a tagozat a MOKKA Egyesület része. A tagozat ügyrendje alapján a MOKKA-R-nek két feladata van:

„2. § (1) A MOKKA-R Tagozat célja a Kárpát-medence könyvtárainak és azok használóinak dokumentum- és információellátását nagy mértékben javító közhasznú tevékenység ellátása, különösen a régi nyomtatványok közös katalógizálási rendszerének elkészítése, megszervezése és működtetése.

(2) A MOKKA-R feladata A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és A muzeális könyvtári dokumentumok kezelésével és nyilvántartásával kapcsolatos szabályokról szóló 22/2005. számú NKÖM rendelet alapján a törvényben és a rendeletben meghatározott feladatok segítése.”

Feladatok

2006-ban a következő feladatokat szükséges megvalósítani:

1. *Muzeális dokumentumok központi nyilvántartása*
 - adatházis-szerkezet kialakítása,
 - bejelentőúrlap elkészítése,
 - jogosultsági rendszer kidolgozása,
 - rendelkezésre álló rekordok betöltésének megkezdése az egyes intézményekből.
 - NPA 1850 előtti rekordjainak a betöltése,
 - RMNY Csoporttal való kapcsolattartás.
2. *Adatbetöltés a MOKKA-R-be*
 - további adatbetöltő könyvtárak kiválasztása,
 - szerkesztőfelület használatba vétele.
3. *Katalogizálási szabályzat*
 - közös katalogizálási szabályzat kidolgozása,
 - authority controll bevezetése,
 - publikus/nem publikus adatok és kötelező mezők szabályozása.
4. *MOKKA-R ismertetése, a rendszer betanítása*
 - szolgáltatások igénybevételi rendje,
 - önálló honlap beindítása,
 - tanfolyam tartása a rendszer működéséről.

Budapest. 2006. április

Horváth Ádám s.k.
a MOKKA Egyesület elnöke

Miskolcon júniusban

Borsod-Abaúj-Zemplén megye nevében a királyi Magyarország három egykori vármegyéjének emlékét őrzi. Valójában a mai megye ennél is több, hiszen az egykori Gömör, Torna és Kishont vármegyékből is kerültek hozzá részek. A legnagyobb területét kitevő Borsod, Gömör, Abaúj és Zemplén az államalapítást követő századokban határvármegyék voltak, a Lengyel- és Oroszország felőli betörések elleni védelmi célból szervezték ezeket.

E vármegyék területének kétharmada királyi kézben volt, csak a többi tartozott földbirtokos családokhoz, mint például a Miskóc nemzetséghez; lakosságuk túlnyomórészt királyi várjobbágyokból, illetve az uralkodó által betelepített besenyőkből, vallonokból, csehekből és németekből állt. A XII. századra aztán egyre nagyobb terület került nemesi családok birtokába. Ekkor jelenik meg Borsodban a Bors, Abaújban az Aba nemzetség.

A XIV. századra a terület nagyrészt az oligarchák kezébe került. Károly Róbert egyik legnagyobb ellenfele, Aba Amádé is a környék legfontosabb családjának tagja volt. Őt Károly Róbert az 1312-es rozgonyi csatában győzte le. Innentől a terület újra a korona birtoka.

Az Anjou-korban a városoknak jelentősen nőtt a szerepe, például Kassa szabad királyi városé és Miskolcé. Errefelé vezettek a Lengyel- és Oroszország felé vezető kereskedelmi utak is. Diósgyőr Nagy Lajos király idején élte fénykorát, magának a királynak és családjának kedvelt szálláshelye volt a vár.

A XVI. századtól teret hódított a majorsági gazdálkodás és a bormelés, ami elősegítette az ipar és a városiasodás fejlődését. A mohácsi csatavesztés után a terület egy időre az ország politikai súlypontja lett, egészen a kiegyezésig a Habsburg-ellenesség egyik gócpontja; a Rákóczi-szabadságharcnak is a legfontosabb bázisa.

A XVIII. század folyamán Miskolc ipari és kereskedelmi szempontból felzárkózott Kassa mellé, lassan kezdte átvenni a vezető szerepet a térségben.

Az ezt követő időkben a megyék közül főként Borsod fejlődött, egyrészt Miskolc közelsége, másrészt a haladó szellemű nemesek nagy száma miatt. A felvilágosodás, a reformkor, a nyelvújítás jeles személyiségei közül is sokan erről a környékről indultak el, köztük Kazinczy Ferenc, Batsányi János, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Palóczy László, Andrássy Gyula.

A kiegyezés után a környék lendületes fejlődésnek indult, ipari jellege egyre hangsúlyosabbá vált.

Trianon után egyedül Borsod területe maradt a régi. Abaúj-Torna megyeszékhelye Szikszó lett, Zempléné maradt Sátoraljaújhely. A jelenlegi Borsod-Abaúj-Zemplén megye Miskolc központtal 1950-ben alakult ki.

A rendszerváltozást követően a nehézipar egyre inkább háttérbe szorult, a megye igyekszik a turisztikai jelleget erősítve kilábalni a válságból. S ne feledjük el, hogy olyan területekkel büszkélkedhet, amelyek a világörökség részét képezik! 1995-ben Berlinben az UNESCO Világörökség Bizottsága az Aggteleki és Szlovák Karszt barlangvilágát a Világörökség részévé nyilvánította. A szőlőtermelési és borászati kultúra megőrzéséért érdemelte ki a Tokaj-hegylajai borvidék a Világörökség része kitüntető címet 2002-ben, kultúrtáj kategóriában. A terület 1737 óta élvez védeltséget, amikor is egy királyi rendelet – a világon elsőként – zárt borvidékké nyilvánította.

A beszélgetést a könyvtár helyzetéről kezdjük Venyigéné Makrányi Margittal, a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatójával.

– Könyvtárunk megyei fenntartású. A működés forrásai költségvetésben biztosítottak, de csak a legszükségesebb kiadásokra futja. Fejlesztésre a költségvetés nem nyújt fedezetet. Az évek során mind több intézmény került megyei fenntartásba, így egyre nehezebb a finanszírozásuk. A másik, ami megnehezíti a helyzetet, hogy – mint arról a napokban is szóltak a hírek – a természet erői nem kímélik a megye településeit, tehát a meglévő forrásokból gyakran kell nem várt kiadásokra fordítani.

– *Hogyan alakul a kistérségek helyzete a megyében?*

– Tizenöt statisztikai kistérségünk van. Ebből nyolc vette fel a feladatai közé a mozgókönyvtári ellátást. Négyben már kialakultak az együttműködésnek és a szolgáltatás biztosításának a keretei. Ezek az ózdi, a sárospataki, az encsi és az edelényi kistérségek. Más-más megoldást választottak, de alapvetően kétféle szolgáltatási forma alakult ki. Két kistérségben elsősorban a könyvtárbusz viszi helybe a könyvtári szolgáltatást – bár a települések egy részén könyvtári szolgáltató helyek is működnek. Egy-egy mikrobuszból átalakított könyvtárbusz látogatja rendszeresen a néhány száz fős településeket. Az ózdi és a sárospataki kistérségben arra törekedtek, hogy minden településen egy-egy korszerű szolgáltató hely működjön, amely könyvtári szolgáltatások fogadására alkalmas. A cél az volt, hogy az újdonságok (könyv, DVD, folyóirat) mellett mindenhol legyen számítógép és internetkapcsolat, biztosítva a kommunikációt és a korszerű szolgáltatás feltételeit. Ahol az önkormányzat saját erőből ezt nem tudja biztosítani, ott ebben az évben a többcélú kistérségi társulások normatív támogatásából teremtik meg a korszerű szolgáltatás feltételeit. Ebben a két kistérségben két erős városi könyvtár támogatja a kisteleplülési ellátást. Mindkettővel nekünk is nagyon jó a kapcsolatunk.

Vannak nagyon jól működő városi könyvtáraink és vannak nagyon-nagyon gyengén ellátott kistérségeink, ahol bizony a városi könyvtárak szolgáltató képessége sem igazán megfelelő. Ha objektív akarok maradni, akkor azt kell mondanom,

hogy ezekben a térségekben a városi könyvtárak is segítségre szorulnak, hogy megfelelő szolgáltatást tudjanak nyújtani környékük kistélepléseinek. Ezek a könyvtárak gyengén gépesítettek, és az állomány sincs számítógépen. Ha egy ilyen könyvtár kap megbízást arra, hogy lássa el a környező településeket, akkor ez számára borzasztó nehéz feladatot jelent. Első körben ezeket a könyvtárakat kellene helyzetbe hozni, mind személyi, mind technikai és egyéb feltételeket tekintve. Mi segítőkészek vagyunk, de nem egyszerű a helyzet. Valahol nyitottabbak a térségi döntéshozók, valahol pedig féltik az önállóságukat, így nehezebben fogadnak el külső segítséget. Azt látom, hogy idő kell az együttműködés, a partnerség természetes módon való kezeléséhez. Vannak olyan települések a megyében, ahol nem létezik vagy nagyon-nagyon alacsony színvonalon működik a könyvtári ellátás. Ezekben a helyeken a jó példák bemutatásával – idővel – el lehet érni, hogy a döntéshozók elfogadják: a könyvtári ellátásban változásra, és a változás megvalósításához együttműködésre van szükség.

Ez egy hatalmas megye. Vannak olyan települések, amelyekben a megyeközpontból szinte fizikailag lehetetlen a teljes szolgáltatási vertikum biztosítása. Olyan távolságra vannak, hogy nem lenne gazdaságos egy központból szervezni a szolgáltatást. Ilyen térségekben hosszú távon az lenne a megoldás, ha bizonyos szolgáltatások a megyei könyvtárban szerveződnének, bizonyos feladatokat a megerősített városi könyvtárak látnának el, illetve szolgáltatásokat közvetítenének a vonzáskörzetükbe. A helyzet megértéséhez hozzáteszem, hogy léteznek olyan települések ahol 16-an élnek, vannak olyan kistérségek, ahol a települések túlnyomó részében 500 fő alatt van a lakosok száma. Ott korábban vagy nem működött könyvtár, vagy ha igen, akkor lehet, hogy egy ideje szünetel a működése. Ilyen térségekben sokkal nehezebb a korszerű szolgáltatás kialakítása. Aprófalvas térségekben a könyvtári ellátást mindenképpen a könyvtárbusz segítségével lehet a leghatékonyabban és a leggazdaságosabban megszervezni. Ugyanakkor hitelt vallom, hogy minden településen – legyen az bármilyen kicsi – szükséges egy közösségi színtér. Fontos, hogy az embereknek legyen hol találkozni, legyen hova fordulni a problémáikkal. Legyen az könyvtári gond, de lehet más is. És én megvalósíthatónak tartom, hogy egy ilyen közösségi helyen dolgozó kolléga – netán könyvtáros – tud segíteni a településen élők ügyes-bajos dolgaiban is. Nem is biztos, hogy könyvtár lesz a neve ennek a közösségi helynek. Ahol jelentősebb az idegenforgalom – ilyen bőven akad Borsodban –, ott ezeknek a közösségi színtereknek létjogosultságuk van. És hétvégén is nyitva kell lenni, és akár a turistákat is fogadhatja.

Egyébként számos kérdést, megoldandó feladatot hozott felszínre a többcélú kistérségi társulások megalakulása. Például szem előtt kell tartani, hogy ahol évtizedekig nem működött könyvtár, ott újra meg kell ismerkedniük az embereknek ezzel a szolgáltatással. Nem mindenhol természetes dolog az olvasás! Meggyőződésem, hogy itt a párbeszédnek óriási szerepe van. Egy megyei könyvtár nem fogja tudni magától eldönteni, hogy mi kell egy adott helyen. Lehet, hogy nekem Eszterházy a kedvencem, és ilyen műveket keresek, de azon a kistéleplésen ahol elszoktak a könyvtől, az olvasástól vagy bármilyen közösségi szolgáltatástól, ott lehet, hogy más úton kell elindulni és hosszú utat megtenni, hogy az igényt felkeltsük, és az hosszú távon megmaradjon. Érdekes tapasztalat, hogy a bibliobusz működésének első napján az összes DVD-t kikölcsönözték. Tehát ott akkor erre volt a legnagyobb igény, ami persze idővel biztos változik majd.

Éppen a kistérségi feladatok előtérbe kerülésekor szembesültünk azzal is, hogy a könyvtárosoknak újfajta és bizonyos területeken mélyebb ismeretekre van szükségük – elsősorban szociológiai és pszichológiai ismeretekre –, mint amit a képzés során elsajátítottunk. A tágan értelmezett könyvtárszakmai ismeretek mellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a régiók sajátos problémáit megismerjék, tisztában legyenek a különböző csoportok értékrendjével stb. A könyvtárak szociális funkciója a hátrányos helyzetű régiókban felerősödik.

Jelentős feladatot és kihívást jelent a könyvtárosok számára, hogy az emberekben kialakult hagyományos könyvtárképet megváltoztassák. Megismertetni velük a modern könyvtárat, új és sokszínű szolgáltatásaival, dokumentumtípusaival, az információk elérésének számos lehetőségével egyetemben – nem kis feladat.

– *Mit tesz a könyvtár az olvasás népszerűsítése érdekében?*

– Az olvasás népszerűsítését nagyon fontosnak tartjuk. Az értelmiségieknek és a közszereplőknek nagyon nagy a szerepe az olvasás népszerűsítésében és az értékközvetítésben. Nálunk „Irodalmi koktélparti” néven indult egy kezdeményezés. Ezekre a rendezvényekre a közélet ismert szereplőit hívtuk meg, olyan embereket, akik valamilyen szakmai területen híresek vagy média révén váltak ismertté. Ők olvasási élményeikről beszéltek. Vendégünk volt például a miskolci mentőcsoport vezetője, a Megasztár első blokkjának miskolci résztvevője vagy a Miskolci Színház művésze és még sokan mások. Ezeket az alkalmakat a városi tévé is közvetítette. Az est házigazdájának ugyanis sikerült megnyernie a miskolci városi tévé szerkesztő riporterét. Fontos, hogy ezek az emberek hasznos és követhető példaként álljanak mások előtt.

– *A megyétekben nagy a roma lakosság aránya. Ez milyen feladatokat jelent számotokra?*

– Valóban jelentős a megyében a roma lakosság aránya, túlnyomó részük az egyébként is hátrányos helyzetű kistérségekben él. Tehát ha sikerül előrelépünk az aprófalvak könyvtári ellátásának kérdésében, akkor jelentős előrelépést teszünk a roma lakosság ellátásában is. Ezért tartom én nagyon fontosnak, hogy – kihasználva a lehetőségeket – ésszerű és okos döntésekkel javítsuk a könyvtári ellátást a megye minél több településén. Meggyőződésem, hogy a korszerű könyvtári ellátás hozzájárul az élhetőbb élet feltételeinek megteremtéséhez azokon a településeken is, ahol magas a munkanélküliek száma, ahol nem beszélhetünk a művelődés intézményrendszeréről.

– *Milyen a kapcsolat Miskolc többi könyvtárával? Hogyan működnek együtt a lakosság ellátásában?*

– Kiegyensúlyozott a kapcsolatunk a város könyvtáraival. Az egyetemi könyvtár állományában hagyományosan a műszaki, természettudományi terület volt hangsúlyosabb. Mikor bővült, illetve átalakult a képzési profil, akkor a megyei könyvtár igen fontos háttérintézményként támogatta a bölcsész és jogászképzést. A mai napig is érezhető ez a jelenlét, látogatóink zöme a Miskolci Egyetem hallgatója. Szeretném, ha ez a kapcsolat a jövőben tudatosabb és szervezettebb lenne. Jelenleg csak a hallgatók kérései alapján tájékozódunk a felmerülő igényekről. A hallgatók, és talán a képzés szempontjából is hasznos lenne, ha közvetlenebb

kapcsolat épülne ki az egyetem karaival, és valóban ismernénk szakirodalmi igényeiket. Feltételezem, hogy költségvetését illetően az egyetemi könyvtár sincs nálunk sokkal jobb helyzetben, ezért az összefogásnak és az együttműködésnek kiemelt szerepe lehet a könyvtári szolgáltatások terén is.

A megyei könyvtár a Népművelési Minisztérium határozata alapján a miskolci körzeti és városi könyvtár összevonásával jött létre. Miskolc város központjában, a volt Kereskedelmi és Iparkamara egyszemélyes épületében 1952. október 26-án adták át rendeltetésének a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Könyvtárat. Önálló városi könyvtár csak később, 1960-ban jött létre újra, azóta fiókkönyvtárak hálózatával biztosítja a könyvtári ellátást Miskolc lakosságának. Aránylag ritka napjainkban, hogy külön működik a két intézmény, de nálunk ez a szervezeti forma él immár több mint négy évtizede. A két könyvtár gyűjtőkörét egyeztetni. Például a városi könyvtár jelentős hangoskönyv gyűjteménnyel rendelkezik, ami nálunk elhanyagolható számban található. Idegen nyelvű gyűjteményük meghatározó. Ez utóbbi ugyan nálunk is fellelhető, de nem szépirodalmi jellegű, hanem elsősorban a nyelvtanulást segítő kiadványokat szerezzük be. Az Ünnepi Könyvhét városi rendezvényeinek sora, a közös meghívók az együttműködés apró, ám nem elhanyagolható jelei.

– *Ha már az alapításról szó esett, bemutatnád a könyvtárakat?*

– Tehát az 1952-ben alapított könyvtár az állomány rohamos növekedésével, a feladatok bővülésével a '60-as évek vége felé régi épületét kinőtte, szűkséggé vált egy új, modern épület tervezése. Az új könyvtár tervdokumentációját Dézsi János építészmérnök készítette el 1968-ban. A kivitelezési munkák 1971-ig tartottak. A tágas tərből kiemelkedő kétemeletes beton és üveg konstrukciót 1972-ben adták át. Azóta nagyobb rekonstrukció nem volt az épületben. Amióta itt dolgozom – és ennek majdnem három éve – minden évben kisebb felújítások történtek. Bár nyilván az ilyen, egy-egy helyszínt érintő munkálatok (alkalmanként 10-15 millió forint értékben) az egész épület tekintetében csak kis előrelépést jelentenek. Egy átfogó, a kor színvonalához, igényeihez, a megváltozott olvasói szokásokhoz és a könyvtárszakmai elvárásokhoz igazodó nagy felújítás, sajnos, még várat magára.

Jelenleg 78-an dolgozunk a könyvtárban. Nagy az épület: a 4800 négyzetméter három szintet és egy aránylag kis területű negyediket foglal magába. A pincszinten van a központi raktár, a kötészet, a nyomda és néhány más kiszolgáló egység. A földszinten az aulából nyíló előadóterem, a hírlapolvasót és az internetes gépeket magába foglaló Tájékoztató mellett az Állománygyarapító és feldolgozó, valamint a Gazdasági osztály irodái találhatóak. Itt nyert elhelyezést a közelmúltban alakult Területellátási és módszertani csoport is.

A könyvtár beosztása úgynevezett szakrészleges. Az első emeleten található a művészet, a nyelv- és irodalomtudomány, valamint a szépirodalom, a másodikon az általános művek, a közgazdaság, a jog, a műszaki, a történelem és a földrajz szakterületek kölcsönözhető és kézikönyvei. Különgyűjteményeink szolgáltatásai iránt nagy az érdeklődés: jelentős számú látogatót vonz a Nyelvi részleg, a Zenemű és hangtár, a Helyismereti, valamint az Európa gyűjtemény, s az általános iskolás korúak körében – véleményem szerint méltán – kedvelt Gyermekkönyvtár.

Folyamatosan próbálunk alakítani szolgáltatásainkon, hogy mindinkább látogatóbarát legyen. Az idei év egyik nagy feladata, hogy a nyári, júliusi zárva tartás

alatt a földszinten egy kölcsönzési övezetet, egy „szigetet” alakítsunk ki. Itt lehet majd a kölcsönzést, a visszavételt, a beíratkozást lebonyolítani. Ez az elhelyezés az olvasók számára sokkal komfortosabb lesz, hiszen a visszahozott könyvet csak leadják, és nem kell se a kabátot letenni, se az emeletre felmenni. Emiatt sok panasz volt, ezért döntöttünk az átalakítás mellett. Az épület beosztása és állaga miatt számos probléma merült fel a tervezés során. Ez a földszinti rész elég hideg volt, de most, hogy a nyílászárók cseréjét már tervezi a fenntartó, ez megoldódni látszik. Az első emeleten nem átlátható a tér, így nem lehet igazán tudni, hogy ki hoz vissza könyvet és ki visz el. Ez engem mindig egy kis félelemmel tölt el.

A folyóirat-olvasót és az internetes gépeket már két éve a földszintre költöztettük, hogy akik csak czeekért a szolgáltatásokért látogatnak minket – és sokan vannak ilyenek –, azoknak ne kelljen az egész könyvtárat végigjárni.

– *Hogy vontad be a kollégáidat a kölcsönzési övezet kialakításának tervezésébe?*

– Ez több mint egy éve folyó projekt. Egy belsőépítésznt vontunk be a munkába, és többször beszéltünk, egyeztettünk az érintett kollégákkal és vezetőkkel is. Remélem, hogy a jövőben esetleg még felmerülő problémákat is meg tudjuk oldani.

– *Milyen aktuális munkát emelnél még ki?*

– Jelenleg egy megújuló, egységes arculat kialakításán dolgozunk. Két évvel ezelőtt megújult a weblapunk (<http://www.rfmliib.hu/>), de a teljes arculat kialakítására nem került sor. Most készül az arculati kézikönyv. Viszont a földszinti tér információs rendszere megújul, és várhatóan az augusztusi nyitás idejére el is készül.

Kiemelném a Borsodi Digitális Könyvtár projektünket is. A kassai Jana Bocatia könyvtárral együtt indítottuk ezt a munkát, minthogy a megye múltja és története szervesen összefügg Kassa városával, illetve a Felvidék jelentős részével. Tehát ennek a területnek a kutatása nem képzelhető el csak Magyarországon fellelhető forrásokból. hanem a határon túlra is ki kell tekintenünk. A digitalizált anyagokat kölcsönösen hozzáférhetővé tesszük. Egy, számunkra jelentős összeget, közel egymillió forintot nyertünk, és egy digitalizáló cég is támogatta a munkát, ennek eredménye honlapunkon is elérhető. A megye könyvtáraival is egyeztettünk a digitalizálási terv összeállításánál. Ilyen igény alapján digitalizáltuk az *Észak-Magyarország* című lap 1956–1961 közötti évfolyamait. Az lenne az ideális, ha folyamatosan megfelelő pénzügyi források állnának rendelkezésre, hiszen a munka még koránt sem tekinthető befejezettnek. Jelenleg az európai uniós források számunkra elérhetetlenek tűnnek, mert nem rendelkezünk a megfelelő mennyiségű önrésszel. Olyan gazdasági szereplőt lenne jó bevonni, aki ezt az önrészt biztosítaná. Most ezen dolgozunk, de nem igazán látni az alagút végét.

– *Ezek szerint a digitalizálást elsőrendű feladatnak tartod.*

– Igen, nagyon fontosnak tartom a digitalizálást. Prioritást biztosítok ennek most és a jövőben is. Ebben a kollégák is támogatnak. Ha a megyei könyvtár feladatairól beszélünk, akkor ez az, amit feltétlenül ki kell emelni.

– *A pályázatokról tettél említést. Ez a forrás nélkülözhetetlen számotokra?*

– Igen, a pályázatok ténylegesen sokat jelentenek nekünk. Tavaly így tudtuk bevezetni a Corvina integrált rendszert, de számos egyéb program megvalósítása is csak így sikerült. Itt szeretnék szólni a pályázatok mellett az együttműködések jelentőségéről is. A szakmai tapasztalatok átadásával, kicserélésével, a különféle együttműködések által nem elhanyagolható megtakarítások érhetőek el. Azt hiszem, modellértékű lehet az, ahogy az integrált könyvtári rendszert beszereztük és bevezettük. A megye kistérségi társulásai közül az ózdiból három városi könyvtár csatlakozott a rendszerünkhöz, így együtt vásároltuk meg ezt a könyvtári rendszert. A mi szerverünkön épül a városi könyvtárak adatbázisa, a rendszergazdai feladatokban is sok segítséget tudunk nyújtani. Ezzel a könyvtárak napi munkáját tudjuk segíteni. Idővel a társulás teljes gyűjteménye meg fog jelenni a rendszerben, természetesen a megyei könyvtár állománya mellett. A munka jelenleg is folyik. Remélem, hogy a megyében követésre talál majd ez a példa. Egyébként hasonló együttműködést tervezünk a Megyei Levéltárral. Bízom abban, hogy elképzeléseink megvalósulhatnak.

– *Mennyire feldolgozott az állományotok?*

– Állományunk kölcsönözhető része nagyrészt már feldolgozott. Adósságaink a helyismereti dokumentumok, valamint a nem kölcsönözhető állomány tekintetében vannak. A gyűjteményünk negyede még feldolgozásra vár, de remélhetően a Corvina rendszer használata hamarosan ezen a téren is előrelépést fog hozni.

– *Milyen selejtezési politikát folytattok?*

– Minden könyvtári feladat közül talán a legnehezebb a selejtezés. Valamennyi könyvtáros tudja, hogy az állománygondozás szerves része ez a munka, mégis szeretjük halogatni, hisz nehezen válunk meg az évek, évtizedek alatt összegyűlt dokumentumoktól. Mi az elmúlt két évben tudatosan és tervszerűen áttekintettük állományunk egyik jelentős, távraktárban tárolt részét, és következetesen kivonjuk az állományból az elavult, illetve fölöslegessé vált dokumentumokat. A kivont műveket fölüspéldány-jegyzékre tesszük, így számos közülük újra gazdára talál. Természetesen első körben a megye kisebb könyvtárainak ajánlottuk fel a válogatás lehetőségét, így olyan dokumentum nem hagyja el a megyét, amelyre itt igény mutatkozik. Jelentős számú szlovák nyelvű dokumentumot adtunk át a kassai területi könyvtárnak is. Szóval igyekszünk az állományt élővé tenni, meg per sze a rendelkezésünkre álló raktári térrel is ésszerűen gazdálkodni.

– *Köszönöm a beszélgetést, és sok sikert kívánok a munkátokhoz!*

(Az interjú az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából 2006. június 19-én készült.)

Pegán Anita

A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kara egyetemi szintű könyvtárosképzésének bemutatkozása

Képzésünk intézményi háttere és szellemisége

A Pécsi Tudományegyetemen 2004 őszén kezdődött az egyetemi szintű könyvtárosképzés. Az informatikus könyvtáros szakot a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet bővülésével 2005-ben létrejött önálló Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar (FEEK) keretei között működő Könyvtártudományi Intézet gondozza. A tíz karból álló PTE az ország legtöbb hallgatót képző felsőoktatási intézménye. 2006 nyarán már diplomát kaptak végzőseink.

Az intézet alapvető küldetése, hogy a modern, új szellemiségű könyvtáros hivatásnak a szakembereit a Dunántúlon is egyetemi szinten és magas színvonalon képezze. Küldetésnyilatkozatunk meg is fogalmazza: a XXI. század embere számára az „őselemek” közé, a levegő, a víz, a föld, a tűz, a környezet és az energia stb. mellé bekerült, sőt szinte létkérdéssé vált az információ. Efelől lehet s kell megítélni annak a többezer éves szakmának az értelmét, szerepét is, amelyet könyvtárosságnak hívunk. Akit érdekel az információk – köztük a könyvek, az újságok, a médiumok és a digitális adathordozók – természete és világa, a hozzájuk férés varázsa és technikája: már meg is érkezett az informatikus könyvtáros hivatás küszöbére.

Az új évezred elején nemcsak a könyvtár fogalma lett gyökeresen más, hanem a könyvtáros hivatás és az arra való felkészítés is korszerű szellemiséget igényel. A könyvtár mint hagyományos kultúraközvetítő intézmény hazánkban is folyamatosan modernizálódik, az információs társadalom új kihívásaival szembesül. Ma a könyvtáros egyre inkább információmenedzser. Olyan értelmiségi, aki a legmodernebb technikát, az informatikai ismereteket is fölhasználva, mindazonáltal a klasszikus könyvtári tudást is birtokolva – megújítva törekszik a modern tudásgazdálkodás szolgáltatója lenni. Ilyen értelemben az „informatikus könyvtáros” szakma azt fejezi ki, hogy a könyvtártudomány – vagy ahogy szívesebben használjuk: az információtudomány – már nem „polcológia”, az információs műveltség pedig nem csak matematikai–informatikai tudás!

Az informatikus könyvtáros hivatásnak határozottan kreatív és vonzó üzenete van. Hiszen erre a szakra olyanok is jelentkezhetnek, akik humán érdeklődésűek, de ezt az érdeklődésüket a modern információs társadalomban gondolják kiteljesíteni, illetve olyanok is, akik a médiához és a számítógéphez fűződő vonzalmukat szeretnék kulturális munkakörben hasznosítani.

A Könyvtártudományi Intézet szorosan együttműködik a PTE Egyetemi Könyvtárával, a TTK Matematikai és Informatikai Intézetével, valamint a megyei és a

városi könyvtárakkal. Az európai fejlődést követő felnőttoktatási szellemiséget képviselve az intézet a hagyományos könyvtárosképzést természetes módon egyesíti az információmenedzsereknek, a tudástársadalom professzionális szolgáltatóinak, a kulturális esélyteremtés „animátorainak” képzésével. Tekintettel arra, hogy a Kar (iskolateremtő dékánunk *dr. Koltai Dénes*), illetve jogelőd intézete, tanszéke évtizedek óta centruma a felnőttképzésnek, a művelődési és humánmenedzserek nevelésének, amely a felsőoktatás új, többciklusú „bolognai” struktúrájában immár az andragógusképzésben realizálódik, a könyvtárosképzés szervesen kapcsolódik ehhez a profilhoz is.

Az informatikus könyvtáros (BA) képzésben való részvétel lehetséges formái

Természetesen „végigfutnak” a „régí típusú”, 2004–2005–2006-ban indult kettőszakos nappali és egyszakos levelező képzések. 2006 őszétől az alábbi képzési formák indulnak:

- nappali tagozat (AN) – alapképzés, állami finanszírozású vagy költségtérítési formában (6 félév);
- levelező tagozat (AL) – alapképzés költségtérítési formában (6 félév);
- levelező tagozatos, a főiskolai könyvtáros, informatikus könyvtáros képzésre épülő kiegészítő képzés (KL) – költségtérítési forma (4 félév);
- másoddiplomás, posztgraduális képzés levelező tagozaton (DL = BA) – költségtérítési forma (6 félév).

A képzés célja

Az országosan egységes követelményeknek megfelelően a mi feladatunk is olyan szakemberek képzése, akik a modern információszolgáltatás, ezen belül a könyvtárügy területén korszerű elméleti, történeti és gyakorlati ismeretekkel rendelkeznek, és ezek birtokában képesek a különböző információszolgáltatások, illetve könyvtártípusok, valamint a szaktájékoztatási feladatokat végző intézmények értelmiségi munkaköreinek ellátására. Képesek a különböző információhordozók, a hazai és a külföldi, a magyar és az idegen nyelvű dokumentumok gyűjtésére, analitikus és szintetikus feldolgozására, tárolására és rendszerezett közreadására; a könyvtári munka és tájékoztatási tevékenység szervezésére és fejlesztésére, a hazai és a külföldi könyvtári kapcsolatok építésére, könyvtári és információs intézmények, szervezetek irányítására. Felkészültek az információk társadalmi hasznosítására, információs szolgáltatások tervezésére, szervezésére és működtetésére; számítógépes szakirodalmi információs rendszerek alkalmazására, adaptálására és tartalmi fejlesztésére; az információs politika irányításában való részvételre az információ gazdaságtana, pénzügyi és jogi szabályozása, valamint szabványosítása terén.

A képzés fő tanulmányi területei

Alapozó képzés:

- bevezetés a könyvtár- és információtudományba,
- a kommunikációelmélet alapjai,

- filozófiai és szociológiai alapismeretek,
- olvasásszociológia, -pedagógia, -pszichológia,
- a számítástechnika alapjai (ECDL-vizsgakövetelmények alapján),
- művelődés-, írás-, könyv-, könyvtár- és sajtótörténet,
- bevezető könyvtárlátogatások, részgyakorlat, szintetizáló gyakorlat.

Törzs- és szakképzés:

- dokumentumleírás, formai feltárás,
- tartalmi feltárás, osztályozási rendszerek, információkereső nyelvek,
- könyvtártan,
- könyvtári menedzsment, minőségbiztosítás,
- tájékoztatás, információforrások,
- információelmélet, adatbázis-építés, könyvtárgépesítés,
- információs rendszerek,
- internettájékoztatás, multimédia könyvtári használatra.

Választható szakirányok a BA-képzés harmadik félévétől: 1. Az információs műveltség pedagógiája szakirány; 2. Sajtó, média és könyvkiadás szakirány.

1. *Az információs műveltség vagy írástudás* az 1990-es évek óta terjedőben lévő terminus technicus a kultúratudományokban. Rokon fogalmai: a számítógépes írástudás, a könyvtári írástudás, a média-írástudás, a hálózati írástudás, a digitális írástudás. A könyvtárosképzési szakirány ezek mind-egyikét hivatott felölelni, a lehető legátfogóbban értelmezve az írástudás fogalmát. Ezek szerint az információs műveltségen az információ szerepének és hatalmának megértését, megtalálásának és visszakeresésének, valamint a döntéshozásban történő felhasználásának képességét, továbbá az információk elektronikus folyamatok felhasználásával történő létrehozásának és kezelésének a képességét értjük. Az információs írástudás magában foglalja mindazokat a készségeket, amelyek az információs világban való tájékozódáshoz szükségesek.
2. *A sajtó, a könyvkiadás és a tömegkommunikáció* alapvető ismeretei nélkülözhetetlenek a mindennapjainkban. A leendő informatikus könyvtárosok munkaerőpiacon való elhelyezkedését nagymértékben segítheti, ha mélységben és gyakorlatiasan is megismerik ezen területek funkcióit. Az elektronikus média, a nyomtatott sajtó, illetve a könyvkiadás elméleti és gyakorlati oldalainak ismerete szinte elengedhetetlenül fontos a tágan értett információgazdálkodás különböző intézményeiben, ezért lényeges, hogy a végzett szakemberek tisztában legyenek az információs társadalom média-vonatkozásaival, illetve a hagyományos és elektronikus médiumok működésével.

Tantárgyaink részletes tematikái elérhetőek a következő honlapon: <http://www.pte.hu> (a FEEK » Hallgatóknak » Tantárgytematikák helyen)

A kötelező szigorlatok tartalma

1. Történeti alapok, dokumentumleírás, könyvtártan, osztályozás;
2. Könyvtári tájékoztatás, menedzsment, informatikai témakörök.

A megszerzhető végzettség megnevezése
„informatikus könyvtáros”

Mesterfokozat megszerzésének lehetőségei

A Pécsi Tudományegyetem Felnőttoktatási és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának Könyvtártudományi Intézete a szakirányú alapképzésre (BA), valamint a más szakképzettségeket kiegészítő 50 kredites informatikus könyvtáros ún. „minor” szakra épülő könyvtáros *MA-programot* tervez indítani. Ugyanakkor jelenleg még csak a tervezés és a más egyetemekkel való országos egyeztetés fázisában vagyunk; a beadási, szaklétesítési és szakindítási folyamat 2006 őszére érik be.

Olyan magas szintű mesterképzést fogunk kínálni, amely mind tartalmában, mind módszereiben igazodik a jelenlegi nemzetközi tendenciákhoz, valamint a magyar felsőoktatási helyzet valós igényeihez. Tervezett szakirányaink: *iskolai könyvtáros*, valamint *szaktudományi információmenedzser* profil. Már a BA-képzés során kiemelt figyelmet fordítunk arra, hogy az oktatás iránt érdeklődő, fogékony, esetleg kiemelkedő tehetségű hallgatók számára egyenes utat biztosítsunk a mesterfok megszerzésére, majd a PhD-fokozat elérésére is. Ennek érdekében tervezzük az intézetben kutatói csoportok (oktatók és hallgatók) kialakítását, a tehetséges hallgatók számára kutatási, előadási és publikációs lehetőségek, hazai és külföldi tanulmányutak biztosítását.

A megszerzhető végzettség megnevezése
„Okleveles informatikus – könyvtáros”.

A Könyvtártudományi Intézet oktatói

- Dr. Agárdi Péter intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi tanár,
- dr. Fischerné dr. Dárdai Ágnes intézetigazgató-helyettes, a PTE Könyvtárának főigazgatója,
- dr. Sipos Anna Magdolna egyetemi docens,
- dr. Varga Katalin egyetemi docens,
- dr. Fodor Péter címzetes egyetemi docens, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója,
- dr. Csapó Edit egyetemi adjunktus,
- Zsák Judit egyetemi tanársegéd, PhD-hallgató,
- Mészárosné Szentirányi Zita tudományos segédmunkatárs.

A FEEK a Pécsi Tudományegyetem egyik legkorszerűbb infrastruktúrával rendelkező, legdinamikusabban fejlődő kara. Épületében – amely jelenleg az egyetem rektori hivatalának is helyet ad – az informatikatermeket nem számolva 12 jól felszerelt tanterem áll rendelkezésre az oktatási feladatok ellátásához. 2006 tavasza óta minden tanteremben beépített projektor segíti a korszerű oktatást. A hallgatókat jelenleg két modern, minden technikai igényt és kényelmet kielégítő számítógépteremben oktatjuk. A termekben 25, illetve 18 nagyteljesítményű, multi-

médiás, internetkapcsolattal ellátott gép szolgálja az oktatási feladatokat. Reggeltől estig a Kar nyílt (közösségi) tereiben további 36 munkaállomás áll a hallgatók rendelkezésére interneteléréssel, az ETR-ből (egységes tanulmányi rendszer) fakadó kötelezettségek és lehetőségek (kurzusra és vizsgára való jelentkezés, tájékoztatás) teljesítése, illetve levelezés, szabad „böngészés” céljából. A Kar külön multimédiás laborral is rendelkezik, amely a különböző oktatási, kutatási és prezentációs funkciók kiszolgálása céljából a legkorszerűbb infrastruktúrával van felszerelve. A FEEK saját szerverrel és folyamatosan frissülő on-line webfelülettel rendelkezik.

A pécsi egyetemi szintű könyvtárosképzés viszonylag fiatal, de oktatóinak tudományos és gyakorlati tapasztalata, továbbá a „könyves hely szelleme” már eddig is eredményes, sikeres oktatást tettek lehetővé. Az a tény pedig, hogy 2010-ben Pécs Európa (egyik) kulturális fővárosa lesz, ahol új Regionális Könyvtár és Információközpont épül, komoly és vonzó kihívás – munkaerő-piaci szempontból is – a PTE-n folyó könyvtárosképzés számára. A 2006–2007-es tanévre előirányzott államilag finanszírozott nappali tagozatos helyekre hétszeres a túljelentkezés!

Agárdi Péter–Mészárosné Szentirányi Zita–Zsák Judit

„A lényeg az,
hogy a rendelkezésünkre álló időt
magunk és mások számára értelmesen
és hasznosan töltsük el.”

Beszélgetés Reményik László íróval

„Mindkét szemem világa elveszett, de én nem adtam fel! A látásom elvesztésének pillanatában megfogalmazódott bennem, hogy nem szeretnék egy szerencsétlen, tutyimutyi ember lenni, akít a karjánál fogva ráncigálnak. Inkább legyek olyan, akít irigyelnek, persze nem az állapota miatt, hanem azért, mert le tudta azt győzni.” Reményik László 2000-ben megjelent, első kötetének (*Akik a sötétben is látnak*) előszavában olvasható ez a néhány sor, amely tökéletesen kifejezi a szerző hitvallását, életszemléletét, azt a felfogást, amely bárki számára példaeértékű lehet.

Magam is 2000-ben kerültem „szellemi kapcsolatba” az íróval, amikor az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadóba recenziót írtam kötetéről. Azonnal megfogott az a töretlen akarat, az a kőkemény, gyémántfényű izzás, amellyel a nevében is „reményi” hordozó szerző

elindult az élet által rákényszerített úton, ám, hogy ezt miként tette, arról valljon ő maga.

Reményik László első találkozásunk alkalmával régi ismerősként, hihetetlen nyitottsággal fogadott, kendőzetlen őszinteséggel mesélt arról a sorsról, amelyet az élet mért rá, ám amelynek feldolgozásában, elviselésében, folyamatos alakításában szinte kizárólag neki van szerepe.

– *Miként lehet feldolgozni azt a traumát, hogy az ember harminc éves korában elveszíti a szeme világát, milyen „stratégiát” kell kialakítania a továbbéléshez?*

– Cselekedeteimnek a vezetője az önkontrollom, tehát, hogy belefér-e a lelkiismeretembe az, amit teszek. Ez azért jó, mert a lelkiismeret egy kicsit rugalmas, nem dogmatikus; ahogy én alakulok, úgy alakul, és ha azzal nem ütközik egyetlenegy cselekedetem sem, akkor nekem nincs konfliktushelyzetem. És ehhez hozzátartozik, hogy senkire nem haragszom, senkit nem utálok, ha esetleg valakire nem vagyok kíváncsi, azt kisópróm a fejemből. Ilyen módon biztosítom magamnak azt, hogy ne legyen az, ami belülről rombol. Valaki haragszik másra, akkor nem a másikkal szúr ki, hanem saját magával. A harag, a gyűlölet benne dolgozik, hát én meg nem vagyok a magam ellensége, hogy saját magam ellen dolgozzak.

– *Ezt mindig így érezted, vagy ez az életszemlélet a látásvesztés után alakult ki?*

– Engem az tett emberré, hogy kétszer is elvesztettem a látásomat, és ezt feldolgoztam. Magyarán bekerültem egy mély gödörbe, halottként nem lehet élni, onnan ki kell mászni. És én elsősorban saját magamra hagyatkozva, persze a szülők is segítettek, de lelki terhet nem raktam rájuk, soha nem panaszkodtam, tehát keresnem kellett egy utat, amelyen a gödörből kimászhatok. Megtaláltam ezt az utat, tudom, hogy akkor hol voltam, és tudom, hogy azóta hova jutottam el. Ettől kezdve kibem másban higgyek, ha nem magamban?

– *Mikor voltál először könyvtárban, és melyik könyvtárba íratkoztál be annak idején?*

– 1963-tól, négy és fél éves koromtól – néhány évtől eltekintve – itt lakom ebben a házban. Felső tagozatos koromban az akkori Thälmann utcában volt egy gyerek-könyvtár, saját magam noszogatására elmentem oda, beíratkoztam és kamaszoknak való kalandregényeket kölcsönöztem ki. Senkire nem vagyok irigy, de mindig felnéztem azokra, akik 100–200–300 oldalt tudtak úgy teleírni, hogy az leköti az embert. Számomra mindig hallatlan tiszteletet kivívó tény volt, hogy hogyan szorulhat valakinek, annyi ész a fejébe, hogy írjon. Ez a mai napig így van, most már regényeket is írok, és pontosan tudom, hogy azokat ki kell találni.

– *Hogyan lettél a Dagály utcai könyvtár olvasója, amely tudomásom szerint bázisa lett az általad szervezett író-olvasó találkozónak, természetjárásoknak, kirándulásoknak?*

– 1998 körül CD-ket kölcsönöztem ki, magnószalagra átvettem. A későbbiekben összeismerkedtem az ottani könyvtárossal, Katival, és az első könyvem sajtóbemutatóját már itt rendeztük meg, rendszeresen átjártam hozzájuk, beszélget-

tem a könyvtárosokkal. Készítettem egy MP3 gyűjteményt, úgy, hogy Dagály utcai, újpesti, és a „nagy” Szabó Ervin zenei állományát vettem alapul. Ami nálam itt van MP3 gyűjtemény, nagyon szívesen odaadom bárkinek, aki igényli, 1600 vers, Beethoven, operák, Verdi-művek és más efféle zenék vannak rajta.

– *Mi motivál abban, hogy teljesértékű, sőt mi több – munkáidat tekintve – a hétköznapi átlagember mindennapjait jóval meghaladó életet élj?*

– Egyetlen motiváció volt, nem akartam mások szemében szerencsétlen embernek látszani. Ahogyan kívülről láttam magam, nem akartam negatív képet kapni. Ennek megfelelően mindent megtettem azért, hogy ne legyen úgy, persze ezt nem volt könnyű megcsinálni, sőt nagyon nehéz volt, de az volt bennem, hogy engem ne sajnáljanak. A könyvek már akkor jöttek, amikor nagyjából megtaláltam az utat. Kikapcsolódási formaként megjelentek a hangoskönyvek, és mindaddig, amíg nem lett számítógémem, hangoskönyvet „olvastam”, regényeket, klasszikusokat, voltak olyan kötetek, amelyeket látóként el akartam olvasni, de már nem tudtam, azokat meghallgattam hangoskönyvben, sőt jó néhány olyan mű volt, amely hangoskönyvként nagyon tetszett, és azt megvettem nyomtatott formában, az antikváriumban. Ilyen például Gravestől a *Jézus király*, amely nagyon tetszett hangoskönyvben, megvettem nyomtatott formában is, és itt van a könyvespolcomon, persze vehettem volna az áráért néhány pohár sört, de én nem ezt tettem.

– *A hangoskönyveket, amelyeket „olvasol” a vakok szövetségében készítik, és onnan kerülnek hozzád, vagy innen a Dagály utcai könyvtárból, amelynek magad is tagja vagy, kölcsönzöd ki?*

– A szövetség könyvtárában találtam meg ezeket, de a Szabó Ervin Könyvtár is rendelkezik hangoskönyvekkel, a nem látók nagyon nagy része a szövetségből kölcsönzi ezeket a műveket, amelyek ma már MP3 formában is kikölcsönözhetőek.

– *Szerinted a Dagály utcai könyvtár felszereltsége alkalmas arra, hogy azt a nem látók, látássérültek is használhatják?*

– Igen, és a munkatársak is nagyon segítőkészek.

– *A te köteteid is ott vannak a könyvtárak polcain, hatalmas munka van e mögött, talán minden könyved anyagát te magad írod le?*

– Igen, mindent én írok le. Úgy kezdődött az első könyvem megírása, hogy vettem egy számítógépet, akkor már feldolgoztam a látásvesztést, és kíváncsi voltam arra, hogy a többi ember hogyan él, például egy gyerek hogy gondolkodik erről. Hogyan tanul? A kamaszok hogyan ismerkednek? A számítógéppel gyakorlatként beszélgetéseket írtam le. Nem nagyon ismertem senkit, de ha valamit akartam, kellett néhány személyt találnom, akik másokat is ismertek, és így lett 77 beszélgetés a végére. Az indítékom kettős volt, egyrészt a kíváncsiság a többiek felé, másrészt használni akartam valami értelmes dologra a számítógépet. 5–10–15 beszélgetés után eszembe jutott, hogy ilyen könyv Magyarországon még nem jelent meg. Úgy gondolom, hogy nagyon érdekes téma a nem látás, mert valamilyen szinten erre mindenki kíváncsi, bár mindenki valamennyire irtózik is tőle.

– *Jó szó szerinted, hogy irtózik?*

– A látása elvesztésével együtt minden önállóságát is elveszíti, felnőttként olyan lesz, mint egy kétéves gyerek. Ettől pedig nem fél az ember, hanem irtózik. Ez motiválta, hogy ezekből a beszélgetésekből könyv legyen, de ha én bármelyik pillanatban tudtam volna, hogy Magyarországon egy könyv megjelentetése „hogy néz ki”, akkor én ezt rögtön abbahagytam volna. Szerencsére mindig csak egy, az éppen legyőzendő akadállyal kerültem kapcsolatba, és ez az egy azért mindig legyőzhető volt. Ma már tudom, hogy ha húsz akadály áll előttem, akkor én 19-et elfelejtek, és csak egy lebeg a szemem előtt, mint megoldandó feladat. A könyvkiadóknál sokszor visszautasításra találtam, és akkor elsírtam a gondomat sok embernek. Egy valaki ismerte Simóné Avarosi Évát, aki megszerkesztette a 2000-ben megjelent könyvem. Ingyen megszerkesztette, és beajánlotta a Háttér Kiadó vezetőjének, ha viszek egy rakás forintot. Én vittem, és így jelenhetett meg a könyv. Éva igazából azzal segített, hogy elhittette velem, hogy én ezt meg tudom csinálni. Azután azt mondtam magamnak, ha van ötletem, van témám, akkor most már a többi is menni fog. Mind az öt könyvemre el tudom mondani, hogy a világon aligha van párja, például az *Ezermester kutyák* című könyvemnek, amelyben 45 munkakutyáról van részletes leírás.

– *Használod talán az internetet, esetleg így kerültél a riportalanyaiddal kapcsolatba?*

– Nem, az internetet csak e-mailra használom. A kapcsolatok úgy alakultak, hogy ismertem egy-két vakvezető kutyást, egyik adta a másik címét. Törekedtem rá, hogy minél változatosabb korú és élethelyzetben lévő emberekkel kerüljek kapcsolatba.

Először felvettem magnóra, utána ezeket a szövegeket leírtam, ha hitelesen akarja megírni az ember, akkor ez nem megy másként.

– *Milyen volt az első könyved megjelenésének a visszhangja, kik jöttek el a Dagály utcai könyvbemutatóra, hogy érezted, milyen volt a kötet fogadtatása?*

A könyvemben szereplők közül jó pár embert elhívtam, ismerősöket, körülbelül százan voltunk. Hogy milyen volt, azt azzal tudom érzékelteni, hogy eljött az egyik szponzor, a Fővárosi Önkormányzat Kisebbségi, Emberi Jogi és Vallásügyi Bizottságának akkori vezetője. Elsőre ugyan nagyon mérges volt, hogy miért az ő bizottságának küldték át a szponzorlevelet. Azonban amikor vége lett a könyvbemutatónak, azt mondta, hogy ő még ilyen helyen, ahol ilyen hangulat és ilyen emberség van, még nem volt. Ez egy hatvan év körüli, sok mindent megélt ember véleménye volt. Ezzel csak arra akarok utalni, hogy milyen emberi légkör volt ott.

– *Megjelent hangoskönyvben valamelyik köteted?*

– Mindegyik, ma már mind az öt kötet megjelent hangoskönyvben. Az interneten MP3-ban is megvannak ezek a könyvek (az örökkévalóságnak). A www.mek.oszk.hu/mvgyosz/hangoskonyvek és Reményik László alatt bárki megtalálja a könyveimet. Saját honlapom címe: remlac.extra.hu, innen letölthetők a könyveim. én fejezetenként is szétszedem, hogy akit érdekel, az jobban át tudja tekinteni. A vakok szövetségében olvassák fel a könyveimet.

– *Van-e számláló a honlapodon? Van-e valamiféle visszajelzés arról, hányan olvassák a könyveidet?*

– Aki nem lát, az tudja, hogy a szövetségben vannak hangoskönyvek. Ott informálódnak.

– *Az Irodalmi Találkozó Angyalföldön program vendégei közül Szepes Erika, Payer Imre, Garaczi László és Kaiser László voltak a legismertebb személyek. Melyek voltak a meghívottak kiválasztásának a szempontjai?*

– Kaiser Lacit, Aradi Jutkát kértem meg, hogy segítsenek, ők ajánlottak azután neveket. Ők protézisáltak Polgár Ernőt, Payert is, akik szívesen eljönnek, csak nem mindig sikerül megfelelő számú közönséget toborozni. Akik eljönnek, azok jól érzik magukat, legutóbb kerekasztal-beszélgetéssé alakult a találkozó. A versek felé tolódott el a kínálat, de azt szeretném, hogy próza és vers egyaránt szerepelne ezeken az összejöveteleken, és a későbbiekben színészeket is szeretnék meghívni, vagy bárkit, aki érdekes ember. Azt gondolom, hogy egy-egy ilyen beszélgetés hasznos bárkinek, mert mások gondolataival szembesülve szembeállíthatja a sajátját vagy vitatkozhat vele, vagy éppen megerősítheti a saját gondolatait. Legutóbb Garaczi Laci nőkről szóló írását olvasta fel, ott volt a felesége is, és őt megkérdeztem ezzel kapcsolatban valamiről, ebből azután remek beszélgetés indult ki.

– *Te szervezed ezeket a találkozókat?*

– Igen, mindent én szervezek, Szepes Erikával kiegészülve.

– *Mindig ilyen nyitott voltál, vagy úgy érzed, hogy a látásvesztés az önmagadhoz és az emberekhez való viszonyodat is pozitív irányba változtatta meg?*

– Igen, megváltoztam, mert rájöttem, hogy sokkalta több dolgot csinállok, mintha látó lennék. Soha nem hazudok, megmondom az igazat, ha az rosszul is esik a másiknak. Miért baj, ha valaki meg van győződve a maga igazáról?

– *Hogyan kezdődött és hogyan alakult a későbbiekben a természetjárás, amely mára már „szenvedélyeddé” vált?*

– A látásvesztés után sokat kirándultam a barátnőmmel. Eltelt egy pár év, megvolt a kutya, a Dagály utcai gyermekházba bekopogtattam, hogy az utcabálra lenne egy pár ötletem. Mondták, csináljam meg. Arról is szó esett, hogy minden évben szerveznek barlangász-túratábor Borsodban, öt év alatt háromszor voltam ott. Nagyon tetszett, bírtam a tempót. A harmadik után úgy voltam, nem akarok várni még egy évet, én rendszeresen akarok menni túrázni, és akkor jutott eszembe, hogy a Dagály utcai könyvtárban Mária nélinek a férje túravezető. A kutyával úgy mentünk az első találkozóra, hogy én senkit nem ismertem, de tudtam, hogy a tizennyolc kilométert teljesítenem kell. Látták, hogy nem vagyok elveszett fickó a német juhással. Egyre népszerűbbek lettünk, a későbbiekben lassúvá vált a csapat nekem, felvetődött bennem, hogy maratoni távot szeretnék gyalogolni. 2000. január közepén megígértem az egyik ismerősömnek, hogy megyek kétezer kilométert. Segítők kerekedtek mellém, és kiderült, hogy a kétezer kilométer még sem volt sok, mert az már szeptemberre meglett, és az év végére a Budapest–Párizs–Madrid útvonal hosszával megegyező, 2629 kilométert is legyalogoltam.

– *Volt valami célod ezzel?*

– A tûrázással is valamit akartam: az adott szavamat meg akartam tartani, mert ez magamnak volt fontos. Ez alapvető az ember életszámleletében, mert az emberek kisebb dolgok miatt is legyintenek. Ha megígérnek valamit, és nem teljesítik, azt mondják, hogy nem érdekes. De nagyon is érdekes, hogy az adott szót betartsa az ember! Most elkezdtem futni, látóként soha nem futottam, 500 méter után kiköptem a tüdőmet, most úgy döntöttem, hogy futok, első alkalommal öt kilométert sikerült, látó társsal.

– *Jelenleg min dolgozol?*

– Kiválasztottam magyar népmeséket, ezeket nem látó gyerekek felolvasták. Braille-írásból, és a mese szövegében szereplő hangokat felveszük digitális hangrögzítővel, és a mese megfelelő helyeire berakjuk. A hangfelvételekbe én a könyveimnek a bevételét ruháztam be. A megjelenő CD-t nem lehet üzletben kapni, de mindenki ingyen hozzáférhet, engedély nélkül másolható, sokszorosítható, ajándékozható, de pénz nem kérhető érte. Minél szélesebb körben terjesszék, az a célom.

– *Hogy kerültél kapcsolatba a nem látó gyerekekkel?*

– Elmentem a vakok iskolájába, az Ajtósi Dürer sorra. Számomra ők jelentették a legnagyobb élményt. Nyíltak voltak, barátkozók, hihetetlenül kedvesek, az ölembe ültek stb. Akkoriban már látó iskolába is jártunk a kutyával, és felmerült bennem, hogy meg kellene szervezni, hogy a nem látó gyerekek a látók iskolájába eljőjenek, és együtt tanuljanak. Felvettem ezt a gondolatot a látó suliban, ahol nagyon pozitívan állt hozzá az igazgató. Az lett az eredménye, hogy a hatodikosok fél éven keresztül háromhetente egy-egy napot a kerületi Hunyadi Mátyás Általános Iskola hatodikosaival tanultak. Hozták az írógépüket, úgy tanultak. Megfelelő előkészítés után ment a folyamat. A látóknak elmeséltem, hogy milyen furcsa viselkedéseket vehetnek észre a nem látó gyerekeken, ez ne lepje meg őket, és még számos dolgot előre elmagyaráztam, olyasmiket, amelyeket tapasztalatból tudok.

– *Erről kellene szólnia az esélyegyenlőségnek! Miért nem lehetséges, hogy más iskolák is kövessék a példát, és gyakorlattá váljon, hogy látó és nem látó gyerekek egy ideig együtt tanuljanak?*

– Amikor vége lett az együtt-tanulásnak, azt mondták a Hunyadiiban, hogy nekik tetszik ez a dolog, és már más osztályokból is kérdezték a gyerekek, hogy őhozzájuk mikor jönnek a vak gyerekek. Négy-öt évvel később, amikor már gimnazisták voltak, az egyik srác írt egy levelet, hogy most tudja igazán, ez milyen remek ötlet volt.

– *Miért nem lehet ezt a „mozgalmat” intézményesíteni?*

– Sajnos, amíg minisztériumi szinten fogják megmondani, hogy mit kell ez ügyben csinálni, addig semmi eredmény nem várható. Ha valaki személyében nem érintett, addig aktatologatás lesz az egész. Tudomásom szerint két 100 milliós projekt van arra, hogy látássérülteket oktassanak. De a gyakorlatban ez jószerivel kidobott pénz. Hiszen, akik elvégzik ezeket a tanfolyamokat, szerintem aligha tudnak elhelyezkedni. Akkor minek az egész?

– *Szerinted mire és hogyan lehetne a támogatási összegeket elkölteni?*

– Hány olyan ember van, aki elvesztette a látását, hány olyan ember van, aki mozgáskorlátozottá vált, akik az ilyen helyzetbe frissen került társaknak sokoldalúan tudnának segíteni! Számos család életét meg tudnánk menteni! Rengeteg konfliktus adódik a látásvesztésből. Mi, akik ezt már feldolgoztuk, és tudjuk, mi a módja, hogyan lehet ezt átvészelni, lehet, hogy pénzzel nem mérhető haszonnal járna, ha segíteni tudnánk, de embereket és családokat lehetne így megmenteni. Ám erről nincs papírunk, ha valakinek erről van papírja, az a bürokráciának sokkal többet ér, mint a mi tudásunk. Pedig mi erről a saját tapasztalataink alapján sokkal többet tudunk. Itt egy lehetőség, hogy mire lehetne alkalmazni azokat az embereket, akik elvesztették a látásukat.

– *Nem akarod ezt te magad megszervezni?*

– Hivatalosan nem, mert az annyi vesződséggel, számomra fölös teendővel járna, hogy a lényegi munkára nem maradna idő. Azt viszont el tudom képzelni, hogy a kerületi önkormányzat ennek valamiféle teret és helyet nyújtana, de én nem akarok se alapítványt, se semmit csinálni ez ügyben. Kerülök minden hivatalos formát. Én szabad akarok maradni, nekem, ne kösse meg senki a kezemet.

– *A látásvesztettek szemérmesek, vagy mernek segítséget kérni?*

– Eleinte nem nagyon, mert mindenki a sebént nyalogatja, sajnálja magát. De ha odamegy hozzájuk valaki, és azt mondja: komám, én is láttam 31 évig, de megvakultam, akkor odafigyelnek rám, mert hiteles vagyok. El kell rángatni ott-honról őket, azt mondani nekik: gyere sétálni a kutyával, elmondani nekik, hogy mire figyeljenek, számoljanak és tudni fogják például, hogy hol van a kapu.

– *Az író ember, mint Te, hogyan válogatja ki az olvasmányait?*

– Digitális könyveket olvasok. Létezik egy gyűjtemény 3500 irodalmi alkotásból áll. Ez csak próza, abc sorrendben vannak a szerzők nevei, és itt szoktam válogatni.

– *Hogyan keresel ebben az adatbázisban?*

– Mappa-szerű elrendezésben vannak a művek, és ugyanúgy dolgozom vele, mint a látók. Az interneten is rengeteg könyv van, amit le lehet tölteni. Elhozom lemezen, bemásolom a gépbe, és bármikor el tudom olvasni.

– *Van tudomásod arról, hányan használják ezt a szolgáltatást, illetve a Vakok Szövetségének a könyvtárát?*

– Jelen pillanatban 2927 regisztrált olvasó van, nagyon sokan kölcsönöznek kazettát, CD-t. A látássérültek nagy része nagyon olvasott, csillagászati mértékben jobban, mint a látók. Sok szabadidejük van, rengeteget olvasnak. Egy jó regény a hang alapján képileg is megjelenik előttük. Akiknek számítógépük van, azok számítógéppel olvasnak.

– *Neked is sok a szabadidőd, vagy mindig van munkád?*

– Én mindig elfoglalom magam értelmes dolgokkal. Például most meg kell tanulnom a hangszerkesztést a mese CD-k készítése miatt. Ezért is jó, hogy vannak

ötleteim, mert ha valamelyik „leül”, akkor előveszek egy másikat, így mindig van mit csinálnom.

– *Az elmondottak szerint sok mindent csinálsz, azért hogy mindenre jusson idő napirendet készítesz magadnak?*

– Nem, mindig aktuálisan az van, ami éppen adódik. Mindig kell valamit csinálni, és nekem addig lesz jó, amíg el tudom foglalni magam, ha nem, abban a pillanatban szerencsétlen leszek. Erre nagyon jó, hogy általános iskolákba járok a kutyával, már több, mint 190 osztályban voltunk. Nagyon jó még az írás, a túrázás, a hanggyűjtemény készítése, és nemrégiben elkezdtem futni. Mindig kell valamit csinálni, hogy az ember agyában ne az legyen, hogy jaj, nem látok. Ha valaki csak azt lesi, hogy na, hazamegy, bekapcsolja a tévét, és azt nézi, jogosan megkérdezheti magától, hogy minek él? Ha én nem veszítem el a látásomat, nagyon unnám az életet, engem ez tett emberré; ezek a gondolatok, azért születtek meg bennem, mert elvesztettem a látásomat, és feldolgoztam. *Fekete leves* című könyvemben (2007-ben fog megjelenni) ezek a gondolatok majd benne lesznek.

– *Nemcsak az volt a célod, hogy a saját életedet rendbe hozd, hanem az is munkált benned, hogy a sorstársaidnak valamiféle alternatívát adjál?*

– Példát nem akarok mutatni, de másoknak nagyon szívesen segíték. Gyakorlatban, a saját életem alapján már sok mindent tudok, és felmerült bennem a kérdés, vajon ezt át tudom-e adni másoknak? Egyszer egy látását veszített nő keresett meg, mondtam, hogy szívesen segíték neki, de azt is hozzátettem: lehet, hogy nem azt fogod hallani, amit hallani szeretnél, hanem azt, ami jó neked. És a kettő között nagyon nagy különbség van. Eleinte 10-ből 8-ról nem hiszi el, hogy hasznos, amit mondok

– *Mondj néhány példát arra, melyek azok a gondolatok, amelyekkel a látását veszített emberbe „lelket” lehet önteni?*

– Innentől kezdve lényegében egy új élettel kerül szembe mindenki. Mindent újra kell megtanulni és úgy, hogy az ember nem lát. Ha tudok közlekedni, ha tudok számítógépet használni, ha ki tudok takarítani, akkor nem zavar, hogy nem látok. A fehér botot ne szégyenfoltnak tekintse, bár mindegyikünk annak tekintette, én is, pedig az egy segédeszköz. Minél előbb ki kell mozdítani, levinni, levegőre menni, figyelje a közlekedést, javasolom nekik a számítógépet. Azt gondolják: minek a számítógép, amikor először azzal vannak elfoglalva, hogy lelkileg feldolgozzák az egészet, és magukat sajnáltatják. Én meg azt mondom, majd akkor sajnálja magát, ha nem vagyok ott, ha én ott vagyok, akkor noszogatom, és nem engedem, hogy sajnálja magát. Ugyanis én, és a hozzám hasonlóak azért vagyunk megfelelőek, mert hitelesek vagyunk, nekünk nem mondhatja senki, hogy könnyű neked, mert úgyis látod. Fontosnak tartom és a könyveimben le is írom az élet értelmével kapcsolatos gondolataimat; a lényeg az, hogy a rendelkezésünkre álló időt magunk és mások számára is értelmesen és hasznosan töltsük el.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Bartók Györgyi

Hátrányban a hátrányos helyzetű olvasók könyvellátása

Beszélgetés Király Istvánnéval,
az Ezüst Bagoly Könyvtári Alapítvány vezetőjével

Ha az ember könyvtárba megy, legalább egy nagy terem, tájékoztató pult, valamint könyvekkel teli polcok várják. Éppen ezért nagyon meglepődtem, amikor előzetes egyeztetésünk után megjelentem az alapítványnál. A Belgrád rakpart egyik szép bérházának átalakított földszinti lakása fogadott. Ízlésesen berendezett, polcokkal teli szobák, ahol a könyvek sokasága sorakozott, nagyjából 14-15 ezer kötet. Könyvtár, de inkább otthon, gellérthegy panorámával. Az alapítványról Király Katalin beszélgettünk.

– Ma Magyarországon átfogó szinten nemigen foglalkoznak az egészségileg hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásával. Nincs olyan cég vagy ember, aki ismeri az egészséget, és tudja, hogy mi, hol zajlik. A volt Könyvtártudományi Módszertani Központ munkatársainak mindig is voltak és ma is vannak erről ismereteik. Ettől azonban több kellene, és más szervezeti formában.

Régebben az Orvos-, Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete és annak központi könyvtára – alapítványunk elődje – foglalkozott ezzel. Ehhez a szakszervezet adott elegendő pénzt, segített kapcsolatokkal. Egyébként is inkább a szakszervezeti könyvtárak foglalkoztak a hátrányos helyzetű olvasókkal az országban. Hiszen bizonyos szempontból hátrányos helyzetűnek tekintendő az az ember is, aki a munkahelyén kényszerül olvasni, mert otthon vagy munka után pénz és idő híján nem jut olvasnivalóhoz. Eljutottunk egész odáig, hogy az akkori Művelődésügyi Minisztériummal és az Egészségügyi Minisztériummal közösen kidolgoztunk egy törvényjavaslatot arra, hogy legalább szabályozni lehessen a magyar betegkönyvtár ügyét. Végül ezt maga a művelődésügyi nem fogadta el.

– *Nézzük akkor az elejétől...*

– Ez a könyvtár majdnem ötven éve működik. Alapvető feladata az volt, hogy kiszolgálja az egészségügyben dolgozókat és az ápolókat. A fővárosban körülbelül száznegyven helyen volt kisebb-nagyobb könyvtárunk. 1978-ban kezdtük el egy betegkönyvtári hálózat kiépítését. Tizenöt év alatt, kapcsolatot tartva a megyei könyvtárakkal, a megyei szakszervezeti könyvtárakkal együttműködve kiépítettük a hálózat alapjait. Hatvan „betegkönyvtárunk” volt Magyarországon, ebből harminc a fővárosban, közvetlenül a mi gondozásunkban. Ebből tizennégy magas szín-

vonalon működött. Tárgyaltunk főigazgatókkal, gazdasági igazgatókkal. Minden lehetőséget megragadtunk, hogy olvasnivalóhoz juttassuk a betegeket. Néhány esetben a „betegkönyvtár” egy helyen volt az orvosi szakkönyvtárral. Bizonyos helyeken a szakkönyvtáros, máshol függetlenített könyvtáros kezelte a könyvtárat.

– *Hogyan oldották meg a könyvek beszerzését?*

– Mindenhol másképp. Ahol volt függetlenített könyvtáros, ott inkább vásároltak, de zömében a KÉV-en keresztül szerezték be a műveket. Mivel többségében központi könyvtárak látták el ezeket a könyvtárakat, így hálózati könyvtárellátás folyt. A jobban felszerelt könyvtárak önállóak voltak. Például a László Kórházban, a János Kórházban, a Péterfyben, a volt ORFI-ban: itt szép, szabadpolcos könyvtárat sikerült kialakítani, függetlenített könyvtárossal. Nyitva tartott a dolgozók, járóbetegek részére, sőt a fekvőbetegeknek ágyhoz vitték a könyveket. A könyvtár európai színvonalú volt, külföldi vendégek is látogatták. Vidéken, például Vas megyében több helyen működött kórházi közművelődési könyvtár, Tilcsikné Pásztor Ágnes könyvtárigazgató jóvoltából, egyébként a mai napig is működnek ritka jó példaként.

Nagyon szépen ment az egész. A Heim Pál Gyermekkórházban például önálló könyvtáros vitte a gyerekeknek a könyveket, mesélt nekik. Megtörtént, hogy a szerzett támogatásból nem könyveket vásároltunk, hanem színes tévét meg bábokat.

Mindehhez persze olyan igazgatók segítségére volt szükség, mint Smrcz Ervin, aki évtizedeken át komolyan segítette a munkánkat.

Kiderült, hogy a betegek tényleg akarnak olvasni, ezért működött az egész jó határfokkal. Az embereken elveszettség és bezártság érzése lesz úrrá a kórházakban. Az olvasás ezt némiképp csökkenti, valamint az is, hogy így nem csak „fehérköpenyessel” találkozunk. A könyvtárossal voltaképp „bejön” a kórházba a külvilág is. Felmerült az igénye annak is, hogy behozzuk ezekbe az intézményekbe az úgynevezett egészségmegőrző, életmód témájú, „hogyan éljünk tovább” könyveket is. Jelentősek a betegségmegelőző könyvek is, mivel az emberek ott ráérnek olvasni, és éppen nagyon fogékonyak erre a témára.

– *A rendszerváltozáskor megváltozott a helyzet?*

– Gyökeresen. A szakszervezeti művelődési intézmények bajba kerültek. Egyre kevesebb pénz jutott rájuk, sokuk helyiségeit elvették. Szerencsére időben elkezdtek önállóan, civil formába szerveződni. Megalakították a Területi Művelődési Intézmények Egyesületét (TEMI), amelynek keretében egymást segítve átalakulva működtek és működnek ma is tovább. Így például mi, a központi könyvtár 1991-ben alapítvánnyá szerveződöttünk. Pénzt nem kaptunk a szakszervezettől, így teljesen önállóan teremtettük meg újra a fenntartásunkhoz szükséges költségeket. Figyelmünket elvonta a létfenntartás, a betegkönyvtárak tönkrementek. Más-más okból ugyan, de a kórházak már több pénzt nem áldoztak rájuk. Nem volt, aki összefogja a tevékenységet, aki tárgyaljon stb. A László Kórházban például a későbbi egészségügyi miniszter számolta fel a könyvtárat, könyvestől, bútorostul.

– *Úgy hallottam, 2002-ben törvénytelenység áldozatai lettek...*

– Az alapítvány nagyon súlyos helyzetbe került. Az alapító szakszervezetek nevében az egyik elnök mindent elvett: a helyiségeket, bútorzatot, műszaki fel-

szerelést, a helyben lévő hatvanezer kötetünket. Mindent elszállíttatott. Azóta nem mehetünk be oda: biztonsági őrk állják útját könyvtárosnak és olvasónak egyaránt. Pert indítottunk, másodfokon is megnyertük, de évekbe telhet, amíg visszanyerjük a javainkat.

Így aztán nagy erőfeszítéssel, de fél év alatt csináltunk egy új könyvtárat.

Szerencsére Belváros-Lipótváros Önkormányzata és a TEMI segített. És rengetegen mellénk álltak a kollégák, olvasók közül. Sok adományt kaptunk, és mi, az alapítvány dolgozói is behoztuk saját könyveinket. Pályázatokat nyertünk. Mivel megteremtettük újra a megfelelő feltételeket, a munkánkat továbbra is végezzük, az állami támogatástól sem estünk el. Hálózatunkat is megőriztük 19 letéti könyvtárat működtetünk, központi könyvtárunk pedig nyilvános.

Most jutottunk el arra a pontra, hogy az egészségüggyel ismét foglalkozhatunk. Az egészségügy mindig bajban volt, soha nem volt elég pénz. Nem célszerű arra várni, hogy egyszer majd jó lesz. Azokon a helyeken, ahol van fogadókészség, megpróbáljuk a könyvtárakat újra megnyitni. Az egész ügynek az lenne a csúcsa, ha a biblioterápiát is meg lehetne indítani. Hiszen többféle terápia működik: van zeneterápia, foglalkozásterápia, művészetterápia. Szükség van tehát az olvasásterápiára is. Ehhez természetesen hozzáértő emberek kellencének, olyanok, mint akikkel korábban dolgoztunk.

Máris vannak eredmények. Az ORFI-ban újra megnyílt a könyvtár a járóbeteg-ek részére, talán később a fekvő betegeknek is ágyhoz tudják vinni a könyveket. A János Kórházban a járóbetegek bejárnak olvasni. A Merényi Kórházban még mindig megvan az a faház, amelyet céltámogatásból vettünk, gyönyörű könyvtárat rendeztünk be, de anyagi okokból a státust elvették, a könyvtárat bezárták. Ott áll évek óta kihasználatlanul egy gyönyörű, tízezer kötetes könyvtár, amely a betegek szolgálatában is állt. Hozzáfogtunk újraindítani a szolgáltatást az orvosi szakkönyvtár vezetőjének segítségével.

A művescállomáson is folytatunk betegkönyvtári ellátást. Ajándékba küldünk oda olyan képeslapokat, amelyeket kezelés közben olvasgatni, lapozgatni lehet. Hiszen ez a fajta kezelés több órán keresztül nagyon igénybe veszi a beteget. Videokazettákat, valamint rövidebb lélegzetű olvasnivalókat viszünk ide. Két letéti könyvtárunkban pedig idős, gondozott embereket látunk el olvasnivalóval.

Tizennégy évvel ezelőtt egy másik szolgáltatást is bevezettünk, amely azóta is folyamatos. A mozgáskorlátozottaknak házhoz visszük a könyveket, a belvárosi önkormányzat támogatásával. Két éve nagyon felpörgött a tevékenységünk, mivel egyre több az idős ember az V. kerületben, és közülük egyre többen igénylik ezt a szolgáltatást. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is megkezdte ezt a munkát. Nem vagyunk riválisok, hiszen nagyon sok emberhez kell eljuttatni az olvasnivalót, főleg olyanokhoz, akik mozgásszervi betegségben szenvednek, vagy teljesen ágyhoz kötöttek. Felhívják minket, elmondják, mire van szükségük, és mi kiszállítjuk a műveket.

– *Örömmel hallom, hogy kedvezően alakul a helyzet!*

– Hozzá kell tennem, hogy nemcsak mi foglalkozunk a hátrányos helyzetű olvasókkal, hanem sok könyvtár is. A volt szakszervezeti könyvtárak közül sok, kemény munkával és átalakulva (alapítványi, egyesületi formában), folytatja a tevékenységét, ennek része az ún. hézagpótló, kiegészítő szolgáltatás, a könyvtári

élet „fehér foltjain” történő munkálkodás. Ennek azért van nagy jelentősége, mert az ilyen ügyek egyedi, speciális megoldást igényelnek, és nem oldhatók meg a kiépült állami könyvtárhálózat révén.

Az biztos, hogy Budapesten mi ismét megcsináljuk az egészségileg hátrányos helyzetű emberek könyvtári ellátását. De azt gondolom, hogy ezt valahol össze kéne fogni, tanácsot adni, továbbképzést tartani, szervező munkát végezni. Talán afféle országos központ kellene. Mi ezért dolgozunk, és bízunk benne, hogy a jövőben ez a gondolat meg is valósul.

– *Köszönöm a beszélgetést.*

Major Tamás

Kézzel írott szótár a XXI. században

Kárpátaljai tapasztalatok

Röviden – a tények

2006. május 16. és 18. között a békéscsabai megyei könyvtár szervezésében a NKÖM kisebbségi főosztálya mellett működő könyvtári szakértői bizottság öt tagja járt tapasztalatszerző körúton Kárpátalján. A delegáció – Domsa Károlyné (a Magyar Tudományos Akadémia Központi Könyvtárának főigazgató-helyettese), Kálóczy Katalin (a NKÖM Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Főosztályának vezető főtanácsosa), Litauszky Györgyné (a Békés Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese), Varga Róbert (a Somogy Megyei Könyvtár igazgatója) és e sorok írója (a Könyvtári Intézet munkatársa, a 3K szerkesztője) – három nap alatt tizenöt könyvtárat keresett föl, legtöbbit a beregszászi járásban, egyet-egyét az ungváriban és a nagyszőlősi-ben. A kora reggeltől késő estig tartó és fcszes tempójú programban alig maradt szabad idő; néhány lopott órában az öt honi könyvtáros megtekinthette a munkácsi várat, az ukrán–szlovák határral kettévágott magyar falut, Szelmencet, valamint a nagyszőlősi múzeumot. A program zárásaként szakmai találkozóra került sor a nagyszőlősi járás magyar könyvtárosaival, több mint húsz kollégával.

Bővebben – tapasztalatok és következtetések

A legelső és bátran általánosítható tapasztalat az volt, hogy a szembetűnő szegénység ellenére a fogadtatás mindenütt, kivétel nélkül feltétlenül szívélyes. mármár meghatóan barátságos volt. Kárpátalja könyvtárügye – kis túlzással – romokban hever. Két város (Ungvár és Nagyszőlős) járási-központi intézményeit leszámítva a közkönyvtárak nyomorúságos állapotban vannak. Némi leegyszerűsítéssel fogalmazva: kétféle épületben kaptak elhelyezést a „kultúra csarnokai”. Vagy a szovjet korszakban betonból épült, monumentálisnak szánt, valójában groteszkül monstroózus komplexumokban vagy düledező parasztházakban. A kétféle építmény között könyvtári szemszögből alig van különbség, hiszen a legtöbbjük beázik, falairól pereg a vakolat, fűtés a legtöbb helyen évtizede nincs, néhány könyvtár évek óta villanyáram nélkül működik, a kitorrt ablakoknál csak a bedeszkázott ajtókeretek látványa lehangolóbb. A könyvállomány – műfajától, szakjától, nyelvtől függetlenül – több évtizede kiadott, rongyosra olvasott, itt-ott megragasztott, olykor penészes, olykor poros, de mindenképpen elnyűtt könyvekből áll, amelyek meghajlott, szálkásodó polcokon zsúfolódnak. Az említett két város járási könyv-

tárán kívül számítógépnek nyomát sem találni, néhány helyen a modern hírközlést a '60-as években készült, „varázsszemes” világvevő rádió képviseli. Folyóiratok a legtöbb helyen egyáltalán nincsenek, még a helyi (kárpataljai, ukrainai) lapokra sem tudnak előfizetni. A könyvtárosok elképesztő munkakörülmények között látják el hivatásukat. Télen, a kemény fagyok idején bundában toporognak a polcok között, és időnként – azok a szerencsések, akik iskolával, óvodával egy épületben dolgoznak – bekéredzkednek a szomszéd intézménybe kissé átmelegedni. Télen – értelemszerűen – kora délután bezár a könyvtár, hiszen a sötétben nem lehet az egymáshoz hasonlóvá kopott, megbarnult könyvek között válogatni, meg aztán könnyen baleset is történhet a fölkunkorodó padlódeszkák, a kicsorbult lépcsőfokok miatt. Ezt az embert próbáló, az egészséget nagyon megviselő munkát a kárpataljai kollégák havi 15–20 ezer forintnak megfelelő fizetésért végzik. (Ez az összeg – mint egyikük elmondta – tavaly télen éppen elegendő volt két tüdőgyulladására kezelésére.)

A könyvvállomány többségében régi, jelentős hányadában elavult (és itt nemcsak a politikai, társadalomtudományi, de a természettudományi szakirodalomra is gondolk). A könyvek állapota finoman szólva is megviselt, föltűnően kevés a gyermekirodalom, de nagy hiány van kézikönyvekben és szakmunkákban is, a periodikumok, a folyóiratok csaknem teljes hiányáról nem is szólva. Kivétel nélkül minden könyvtárban a gyermek- és az ifjúsági irodalom nyomasztó hiányára panaszkodtak. Az meg egyenesen szívszorító látvány volt, ahogy lexikonsorozatoknak néhány, véletlenszerűen oda került kötete árválkodott a polcokon. Gondoljuk meg, mit ér, mi haszna van a Világirodalmi Lexikon öt, egymással össze sem függő kötetének? Az állományok nyelvi összetétele a legritkább esetben tükrözi a település lakosságának nemzetiségi megoszlását. Például a 950 lelkes Palágykomorócon a lakosság 90 százaléka magyar, a könyvvállományé 40. Gálócson 500-an élnek, háromnegyedük magyar, a könyvvállomány többsége orosz és ukrán nyelvű. A nyomorúságos körülmények között tengődő beregszászi járási könyvtár gyermekkönyvtárában zömmel cirill betűs könyveket látni, miközben a járás és a város lakóinak zöme magyar. Nagybégány kétezer lakosából 95 százalék a magyar, a könyvvállományban nem egészen egyharmadot képviselnek az anyanyelvű könyvek. És az efféle statisztikai adatokat még hosszan sorolhatnám.

A siralmas állapotú épületekben jellemző a fűtés-, az áram-, olykor a vízhiány, minden bútordarab elhasznált. Elavult és nyelvileg aránytalan a könyvvállomány, nincsenek periodikumok, irtózatossá hiány van gyermekirodalomból, bármiféle elektronikus eszköz és szolgáltatás jószerevével ismeretlen a közkönyvtárakban, sőt a posta megbízhatatlansága miatt a könyvtárközi kölcsönzés sem működik – nagyjából így foglalható össze Kárpátalja magyar (és nem csak magyar) könyvtárügyének állapota a XXI. század első évtizedében.

De!

Megindító volt látni és lépten-nyomon tapasztalni, hogy az anyanyelvi kultúra, a kisebbségi könyvtárügy elhivatottjai miként küzdenek a lehetetlen körülményekkel, milyen hatalmas lelki erővel, eredendően derűs életszemlélettel és olykor bizony fizikai szívóssággal képesek megküzdeni a nehézségekkel. Optimizmussal, már-már naiv reménységgel tekintenek előre, bizakodóan néznek a jövőbe. A legkilátástalanabb körülmények között is sokkal több bizakodást, mosolyt hallotunk és láttunk, mint letörtséget és panaszt.

Említsek néhány példát, hogyan veszik föl a Nyíró József-i értelemben vett „néma küzdelmet” a kárpátaljai magyar – vagy magyarul kitűnően beszélő ukrán és ruszin – könyvtárosok a lehetetlen viszonyokkal. A Beregszász melletti két, csaknem összeépült településen, Szürtén és Tégláson színjátszó és dalkör működik (ott-jártunkkor éppen próbáltak a színjátszócsoporthoz tagjai); Kisbégányban a könyvtáros maga pötyögi cirill betűs írógépén az olvasójegyeket, hiszen kartonokat nyomtatni nincs pénz; a szomszédos Nagybégányban beregi szöttesekből rendezett kiállítás fogadja a látogatót; ugyanitt a könyvtáros hölgy a maga számára megrendelt magyarországi képes újságokat – miután a család elolvasta – beviszi a könyvtárba és állományba veszi; Bótrágyon miniatűr bábszínház csalogatja a kicsiket a könyvtárba; Som községben a falu két költő szülöttjének, Sütő Bélának és Kecskés Bélának a kultuszát ápolják a romos könyvtárépületben; Mezőkaszonyban nyugdíjasklubnak ad helyet a könyvtár – és így tovább. Macsolán, az egyetlen szobából álló picinyke könyvtárban példás rend és díszes belvilág fogadott, noha nagy esők idején rendszeresen beázik a könyvtár. A könyvtárosnő ezermester férje maga javíttatja a tetőt, ha kell cserepet rak. A körülményekkel való néma küzdelem talán legmeghatóbb epizódját a már említett Mezőkaszonyban láttuk. Mivel a két apró helyiségből álló könyvtárban nincs egyetlen idegen szavak szótára (sem), a szorgalmas könyvtárosnő úgy segít a gondon, ahogy tud: a Kárpáti Igaz Szó című területi (a mi fogalmaink szerint megyei) újság rendszeresen közöl szómagyarázó kislexikon-cikkeket, ő kimásolja és egy lefűzős dossziéban gyűjtögeti az idegen szavak magyarázatait... Középkor a XXI. században? Hasonlóképp nem lehetett meghatottság nélkül nézni egy félig-meddig romos épület málladozó falai szögletében igen szerényen berendezett, gyermekeknek szánt játszósarkot – „Csodaország” felirattal.

A küldöttség természetesen jól berendezett, korszerűen felszerelt, csakugyan európai színvonalú intézményeket is látott. Mindenekelőtt ilyen a magyarországi támogatásból működő beregszászi II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola könyvtára, ahol annak rendje és módja szerint számítástechnikai kabinet üzemel, köznapi munkaeszköz az internet, ahol gond nélkül lehet fénymásolatot készíteni, ahol a szép kivitelű, elegáns polcokon megtalálhatók a modern felsőoktatás számára nélkülözhetetlen magyar (és idegen) nyelvű szakkönyvek és szakfolyóiratok. Ugyancsak elismeréssel kell szólni a helyhiánnyal – és ott-jártunkkor éppen vízhiánnyal – küszködő ungvári járási könyvtárról, vagy a hasonló nagyszülősi intézményről, ahol külön magyar részleg szolgálja a 25 ezer lelkes, negyedrésztében ma-

gyar város gyermek, ifjú és felnőtt olvasóit. Mindkét helyen győzött a derű, a jószándék, a tenniakarás, és a visszahúzó körülmények ellenére használható könyvtárral állnak a magyar és az ukrán olvasók rendelkezésére. E módszertani központokul is szolgáló járási könyvtárak sorában viszont a beregszászi nagyon mostoha körülmények között működik. Egyetlen, romosnak is nevezhető termék pokróc választja ketté felnőtt- és gyermekrészlegre. A sűrűn egymás mellett álló, meghajolt és ingatag polcok között legföljebb oldalazva lehet közlekedni; itt könyvet válogatni, egy-egy érdekes részletbe belefeledkezni, józúen lapozgatni csaknem lehetetlen. A helyben olvasókat két-három nyikorgó székre tudják leültetni, közvetlenül a könyvtáros munkaszta szomszédságában.

Nem lehet nem fölfigyelni néhány furcsa, hogy ne mondjam, groteszk jelenségre is. Az imént leírt beregszászi járási könyvtár, ez a végtelenül kopott és zsúfolt könyvraktár abban az épületben található, ahol a II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola, amelyet folyamatosan és impozáns módon újítanak föl, és amelynek könyvtára megállná a helyét akár Budapesten is. A középkori és a XXI. századi körülmények kontrasztja már több mint szembe ötlő – egy emelet két világot választ el. Nemkülönben Bene község is érdekes hely ilyen szempontból. A járás könyvtárhálózatához tartozó fiókkönyvtár egy düledező parasztházban vegetál, itt egyetlen szobáskában kevés, de rongyosra olvasott könyv szomorkodik. Vele szemben, az út túloldalán magasodó Faluházban korszerű számítógépekkel felszerelt, internetkapcsolattal rendelkező, pazarul megvilágított, klubhelyiséggel kiegészített könyvtár található, amelyet – a polgármester talpraesettsége folytán – Budapest egyik budai kerülete patronál. Itt nem egy emelet, csupán egy keskeny országút választ el két intézményt és egy évszázadot.

Mi a közös a beregszászi főiskola és a benei faluház könyvtárában? Csak az, hogy mindkettő anyaországi támogatással működik, mégpedig folyamatos és szisztematikus támogatásával. Alkalmas építészeti viszonyok között, jól felszerelt, nyelvi szempontból arányos, kurrens folyóiratokkal is ellátott, viszonylag újabb keletű könyvállománnyal bíró könyvtárak ott működnek Kárpátalján, ahol hatékony és folyamatos a hazai szerepvállalás. A még nagyon fiatal és szegény ukrán állam képtelen a közművelődési könyvtárhálózatot megfelelő színvonalon fönntartani. Talán egyetlen helyütt említették, hogy néhány éve kaptak állománygyarapításra mintegy tízezer hrivnyát (1000 forint kb. 24 hrivnya), amelyen csak cirill betűs könyvet vásárolhattak, tekintettel a külföldi (magyarországi) könyveket sújtó igen magas vámra. A gyakorlatilag könyvkölcsönzésben kimerülő szolgáltatások minimumát szinte emberfeletti erőfeszítéssel tartják fönnt az áldozatkész és fáradhatatlan könyvtárosok. Számos könyvtárban a Szovjetunió megszűnte óta nincs fűtés, sok helyütt nélkülözik a villanyáramot, rendszeresek a vízkorlátozások. A könyvtárosok maguk, írógéppel állítják elő a „nyomtatványokat”, maguk díszítik a helyiségeket, saját újságjaikat, lapjaikat hordják be a könyvtárba, és jó szóval, szívélyes mosollyal biztatják a fiatalabb és idősebb olvasókat. Mindezt Magyarországon elképzelhetetlenül alacsony fizetésért teszik.

A tapasztalatokból leszűrt következtetések összefoglalásaként elmondható, a rendszeres, folyamatos, szisztematikus anyaországi segítség nélkül elképzelhetetlen a kárpátaljai magyar könyvtárak talpra állítása. Ha hazulról nem is lehet megoldani a tetőbeázás vagy az áramhiány gondját, ha nem is a mi dolgunk beüvegezni az ablakokat és megjavítani az ereszcsonát, a könyvekhez, a periodikákhoz,

esetleg az elektronikus adathordozókhoz való hozzájutást – legalábbis mostanában – kizárólag az államközi kapcsolatokkal lehetne megoldani. Itt nem segíthet egy-két hátizsáknyi könyv, néhány csomagtartóban átvitt folyóirat-köteg, néhány lelkes támogató aktivitása és találmányossága, az amatőrök jószándéka; itt csakugyan államok közötti együttműködésre van szükség. Mindenekelőtt persze Kárpátalján kellene létrehozni egy könyvtári központot, ahová minden könyvtár bejelenthetné, mire van szüksége, milyen típusú könyveket, lapokat várnak a helyi olvasók, magyarul, mire van igény. Az itt és így összegyűjtött igényeket ez a központ továbbíthatná Magyarországra, ahonnan az érkező dokumentumokat ugyancsak e központ küldené szét a megrendelések szerint. Ennek az „egyzetető fórumnak”, kárpátaljai könyvelőszög grémiumának a körvonalai már kirajzolódni látszottak a Nagyszőlősen megrendezett könyvtáros találkozón. Csak remélni lehet, hogy a kétoldali jószándék nem sorvad el a bürokrácia útvesztőjében, és csakugyan létre jöhet a hatékony magyarországi könyvtár-támogatási rendszer, illetve intézmény. És persze még így is számos megválaszolatlan kérdés marad, például a szállítás költségeit, a vámfizetést, a sofőrök díjazását illetően.

Röviden – az érzelmek

Említettem, hogy az omladozó könyvtárépületek falrepedéseit, a salétromfoltok ákembákompjait, a bedeszkázott ajtókereteket, a roskatag polcokat szorgos asszonyok kezek díszítik, takargatják hol szóttessel, hol a madarak életét bemutató tablóval, hol gyermekrajzokból készült összeállítással, hol a falu híres szülöttének relikviáival. Van azonban egy mindenütt látható – vélhetően kötelező – dekoráció, ez pedig az „Ukrajna nemzeti jelképei” című képösszeállítás, ahol a kék-sárga állami zászló, a címer és Juszenko elnök arcképe látható. Számos helyen a könyvtárosok önszorgalomból mellé illesztették „A magyar állam nemzeti jelképei” feliratú, saját készítésű tablót, ahol a piros-fehér-zöld zászló, a Szent Korona, a címer vagy éppen a budapesti Hősök terén álló hét vezér szoborcsoport látható.

Nincs közkönyvtár a beregszászi járásban, ahol legalább egy nemzeti színű masni, egy magyaros szóttes, a Himnusz vagy a Szózat kalligrafikus rajzolatú szövege ne lenne megtalálható. A legmegindítóbbak mégsem a nemzetiséghez való ragaszkodás e jól látható jelei voltak. Hanem az, amikor a szeles-esős alkonyatban megérkeztünk egy piciny falu alacsony könyvtárépülete elé. A tizenvalahány éve fűtetlen falak közül, a sötétből előjött a bekecsét fázósan magán összefogó, órák óta bennünket – mint kiderült, házi krémessel – váró mosolygós könyvtárosnő, és a bemutatkozás alkalmával, a kézfogáskor azt mondta e sorok szerzőjének: „Úgy átfáztam, és milyen jó meleg keze van magának...”

Aki Kárpátaljára látogat, a szegénység ellenére hihetetlen emberi melegséget, önzetlen barátságot, áldozatos kulturális munkát és nemzetszolgálatot tapasztalhat. Számos olyan emberi és nemzeti értéket, amelyek nálunk már kivesző félben vannak. Mégis mi lenne az, amit mi, anyaországiak tudnánk adni az ottaniaknak?

Mezey László Miklós

Kovács Máté a magyar könyvtárügy fejlesztésének egyik meghatározó alakja

Bevezetés

Kovács Máté születésének 100. évfordulója alkalmából a tudós professzor nagyhatású alakjának, pályájának ismertetése mindenképpen fontos, hiszen a XX. század '90-es éveiben megindult és azóta folyamatos, a könyvtárügyet érintő változásokban személyiségének hatása, gondolatainak továbbélése kimutatható, kora könyvtárügyi helyzete párhuzamba állítható jelenünkkel.

A könyvtárügy szabályozása jelentős változáson ment keresztül, megtörtént az új típusú könyvtárosképzés elméleti és gyakorlati tananyagának rögzítése, kredit alapúvá tétele, a könyvtáros szakma felértékelődése, a tudós könyvtáros szerepének megerősítése, az informatikai kihívások mellett a könyv és az olvasás fennmaradásának igénye, a felhasználóképzés, az információáramlás hatékony megteremtése, ezek mindegyike ma is aktuális feladatot jelöl ki a könyvtárügyet, könyvtárat, könyvtárosképzést vezetőik és a könyvtárosok számára egyaránt. Az adott kor politikai, gazdasági, technikai, kulturális helyzetét figyelembevéve, a könyvtárak szerepének felismerése során ugyanilyen igényeket fogalmazott és valósított meg Kovács Máté, akinek a könyvtárügyért kifejtett, áldozatos tevékenységének megisméréséhez szükséges az akkori könyvtári rendszer ismerete is.

A könyvtárügy helyzete 1949–1960 között

A második világháború nagy károkat okozott a könyvtárak életében. Falusi népkönyvtárak, olvasóköri és iskolai könyvtárak szóródtak szét, tűntek el tömegesen és nyomtalanul. Jelentős veszteség érte a tudományos és szakkönyvtárakat is. A könyvtárak helyreállítása a háború befejeződése után elkezdődött. A fejlődés 1945–1948 között viszonylag lassú volt. 1949–1951 között az anyagi és szellemi javakat a korszerű, gyökeres könyvtár-politikai reformok kidolgozására és megvalósítására is fordították. A megindult fejlődés 1954–1956 között politikai és gazdasági okok miatt lelassult, a forradalom utáni válság a könyvtárügyet is mélyen érintette.

Mégis milyen eredményeket lehetett, kellett elérni ebben az időszakban?

Szükségessé vált a könyvtárügy egységének megteremtése miatt:

- a közművelődési, tudományos és szakkönyvtári ellátás hálózatának kialakítása,
- az állami irányítás, főfelügyelet, szakfelügyelet megszervezése,

- a szakmai szervezet, igazgatás, ezen belül kiemelten az Országos Könyvtárügyi Tanács vezető szerepének megerősítése,
- a könyvtárosképzés és továbbképzés megszilárdítása, fejlesztése,
- a könyvtárak tudományos szolgáltatásainak előmozdítása, serkentése,
- a könyvtártudományi kutatómunka végzése, valamint szakmai publikációk készítése is.

Mindezeket az 1952-es minisztertanácsi határozat¹, az 1956-os törvényerejű rendelet² és ennek végrehajtásáról szóló minisztertanácsi határozat³ alapján lehetett megvalósítani. E szabályozások során létrejött a magyar könyvtárak egységes, korszerű rendszere.

Legjelentősebb fejlődés a különböző könyvtártípusok esetében volt tapasztalható. A területi könyvtárakra vonatkozóan az 1952-es minisztertanácsi határozat szabta meg a szervezeti kereteket és a működési feltételeket. Létrejöttek a megyei és járási könyvtárak, kialakult a megyék területén lévő tanácsi könyvtárak egységes hálózata. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár új fiókjainak nagy részét a főváros külső, munkások lakta kerületeiben létesítette. A szakszervezeti könyvtárak a munkahelyeken gondoskodtak a dolgozók és családtagjaik olvasmányszükségleteiről. Megkezdődött a sok kis könyvtár hálózatba szervezése, a megyeszékhelyeken pedig olyan területi központot szerveztek, amely a megyében működő szakszervezeti könyvtárak irányítását végezte, és módszertani segítséget is nyújtott.

Az iskolai könyvtárak fejlődése nagyon lassan kezdődött el, fejlesztésük az Országos Pedagógiai Könyvtár irányításával történt. Feladatuk a rendszeres olvasás elsajátíttatása volt.

További két típus volt még: a tudományos és a szakkönyvtár. Minden nagyobb tudományágnak volt saját könyvtára, illetve könyvtári hálózata, a gyűjtőkörök elhatárolódtak. Feladatuk a tudományos kutatás, szakemberképzés, továbbképzés feltételeinek biztosítása volt.⁴

A nemzeti könyvtár – az Országos Széchényi Könyvtár – könyvtári rendszerben betöltött szerepét jelentős mértékben kiszélesítették az említett jogszabályok. Nemzetközi kiadványcserét, könyvtárközi kölcsönzést, köteles példányok gyűjtését, nemzeti bibliográfia készítését, a fölös példányok gyűjtését, újra elosztását és számos más szakmai feladatot jelöltek ki még számára, amelyek által az új magyar könyvtári rendszer fontos központjává lett.⁵

Mit tett Kovács Máté a könyvtárügy fejlesztéséért ebben a korban?

A Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójaként (1949–1956)

A második világháborút követő időkben a Debreceni Egyetemi Könyvtár legfontosabb teendőjének a háborús károk felmérését, a lehetőség szerinti helyreállítást, az állagmegóvást, kisebb részben a katalogizáló és olvasószolgálati tevékenységet tekintette. Könyvtári költségvetés nem volt, az egyetemi beiratkozási díjakból befolyt összeg is kevés volt a könyvtár hatékony működtetéséhez.

Az Egyetemi Könyvtári Bizottság mindenképpen szakmailag felkészült személyt keresett a könyvtár vezetésére. Kovács Máté ekkor államtitkár volt a Kultuszminisztériumban a Nemzeti Parasztpárt képviselőjeként. A háborút követő politikai

helyzet következtében szóba került Kovács Máté kinevezése, aki végül 1949 áprilisában került a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatói székébe, itt e tisztséget 1956-ig töltötte be. Az intézmény az ő keze nyomán fejlődött az egyetemi oktatást és a tudományos kutatást szolgáló korszerű egyetemi könyvtárrá. Az ötvenes évek első felében az ország más településein és a fővárosban működő nagy könyvtárak vezetői gyakran felkeresték őt tapasztalatszerzés céljából. Kinevezését követően legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy megfelelő számú és képzettségű szakember dolgozzon a könyvtárban. Közben folytatódott a már korábban megkezdett szakkatalógus szerkesztése, valamint a feldolgozatlan állomány katalogizálása. Megtervezték a tanszéki könyvtárak állományának feldolgozását, a beszerzések folyamatát, a teljes gyűjtemény több szempontú felülvizsgálatát, a könyvtártechnikai eszközök beszerzését. 1950-ben jelentést készítettek a minisztérium számára a Debreceni Egyetemi Könyvtár építési és felszerelési hiányosságairól. Ennek hatására átalakították a raktárszintet, raktári liftet szereltek be, könyvkölcsönzőt építettek ki, az olvasótermet bebútorozták, könyvhordó kocsikat, könyvkötészeti eszközöket szereztek be. Emellett az olvasókat folyamatosan tájékoztatták arról, hogy a könyvtár milyen szolgáltatásokat tud számukra nyújtani. Kovács Máté gondoskodott a könyvtárosok szakmai felkészültségéről is, hiszen előadásokat, szaktanfolyamokat szervezett az egyetemi könyvtárosok, tanszéki könyvtárosok és más intézmények könyvtárosai számára.

A Debreceni Egyetemi Könyvtár rangjának emelkedéséhez hozzájárult az is, hogy folyamatosan elismert szakemberekkel nőtt a dolgozók létszáma, pl. Kónya Károly könyvkötő mester teljes műhelyfelszereléssel állt a könyvtár szolgálatába: többek között Péterffy László. Hankiss János is itt kapott állást. Továbbá a könyvtár munkájának elismerését jelentette, hogy Kovács Máté megbízást kapott számos értékes gyűjtemény átvételére a tiszántúli régió területén.

A második köteleespéldánysort is ide irányították, így az Országos Széchényi Könyvtár mellett második teljes körű köteleespéldány-gyűjtőhellyé emelte az intézményt, amely ezzel második nemzeti könyvtárrá vált.

Kovács Máté vezetése alatt a kutatómunka is hangsúlyosabbá vált mind az egyetemi oktatók, mind a könyvtárban dolgozó könyvtárosok számára. A tudományos kutatásokkal is foglalkozó könyvtárosok munkái egy évkönyvben – *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve* címmel – 1953-tól jelentek meg.

Kovács Máté munkája eredményeképpen előtérbe került a könyvtárak közötti együttműködés kérdése, továbbá a közművelődési könyvtárak támogatása. A hazai könyvtári hálózat funkcióinak elméleti megalapozásában, a központi nyilvántartások megszervezésében, a könyvtárak cserekapcsolatainak, a könyvtárközi kölcsönzés rendszerének kibővítésében is jelentős szerepe volt. Élő kapcsolat alakult ki Debrecen más könyvtáraival és az ország más egyetemi, felsőoktatási könyvtáraival is.⁶

Az *Egyetem és könyvtár együttműködése Debrecenben* című írásában⁷ beszámolt arról, miszerint az egyetem a könyvtár működéséhez megfelelő könyvtári környezetet biztosított, és az oktatók segítettek a számukra is fontos külföldi szakirodalom kiválasztásában. Az egyetem rektorának javaslatára megkezdődött az egyetemi tudományos dolgozók műveinek könyvtári különgyűjteménybe való összegyűjtése is. A könyvtár a szakirodalmi ellátást is biztosította. Az egyetemisé-

tákat már elsőéves korukban megismertették a könyvtárral, a könyvtár minél szélesebb körben történő használatának érdekében. A kutatás hatékonnyá válása érdekében folyóirat- és kutatószobát nyitottak. Külön hangsúly helyeződött a könyvtárosok képzésére, ezért alapfokú könyvtári szaktanfolyamokat tartottak az intézeti könyvtárak kezelői számára. A katalogizálás terén érdemes megemlíteni a Tiszántúli Tájékoztató Katalógus építését, amely a Tiszántúllal kapcsolatos teljes szakirodalmat gyűjtötte össze oly módon, hogy az önálló műveken kívül tartalmazta a folyóiratokban és hírlapokban megjelenő cikkeket is.

*További, a könyvtárügyért folytatott szakmai tevékenysége
ebben az időszakban*

Az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT), (1962-től Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, OKDT) tagjaként, majd 1958-tól elnökeként a könyvtárügy minden napi problémájából részt vállalt, mindeközben tagja volt az Egyetemi Tanácsnak is.

1952-ben az I. Könyvtáros Konferencia alkalmával javasolták, hogy legyen egy általános Könyvtárügyi Tanács a Népművelési Minisztérium mellett, amely azután 1953-ban jött létre. A tanács két fontos tevékenységet végzett. Egyrészt tanácsokkal látta el a Népművelési Minisztériumot a könyvtárakkal kapcsolatos kérdésekben, másrészt a főfelügyeleti rendszerhez tartozó könyvtárak problémáiról tárgyalt. Országos könyvtárügyi koordináló szerepet látott el, részt vett az országos könyvtárügyre vonatkozó elvi határozatok megfogalmazásában. Így az egységes magyar könyvtárügy fő szakmai, társadalmi szervezetévé vált.⁸

1952-ben, látva Kovács Máté szervezőkészségét, felkészültségét, eredményeit, felkérték a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatására is. Ezt a feladatot 1954-ig látta el. Kialakította a könyvtár új szervezeti struktúráját, új osztályokat hozott létre (bibliográfiai, tájékoztatási, hálózati osztály). E könyvtárat munkája során az ország legfelsőbb szintű tudományos és tudományszervező intézményének a tevékenységét segítő, az akadémiai kutatóintézetek könyvtárait módszertanilag irányító szervvé alakította.

1954–1957 között a *Magyar Enciklopédia* főszerkesztője volt, megteremtette az Akadémiai Kiadónál a magyar lexikonkiadás alapjait is. Kovács Máté a Magyar Enciklopédia főszerkesztőjeként a könyvtártudományi szakterület kidolgozására Csúry Istvánt és Fülöp Gézárt kérte fel.

Tanulmányaiban a könyvtárak művelődéspolitikai jelentőségéről írt, vizsgálta egy olyan hatékonyan működő könyvtári rendszer kialakításának feltételeit, feladatkeretét, amely mindenkor a tudomány, az oktatás, a közművelődés és a gyakorlati élet szolgáloja.

1953-ban *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései* című munkájában⁹ arra tett javaslatot, hogy az ország könyvtárügyének hatékonnyá tételéhez mindenképpen célszerű törvényi kereteket kialakítani. 1955-ben felkérést kapott a könyvtári törvény kidolgozásával foglalkozó, neves könyvtári és jogi szakemberekből álló előkészítő bizottság munkájának az irányítására. A törvénytervezet nyersanyagát a Debreceni Egyetemi Könyvtár általa vezetett munkaközössége fogalmazta meg. E törvényről, annak céljáról írt Kovács Máté *A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége* című dolgozatában.¹⁰

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnökeként különösen fontosnak tartotta a vidéki közművelődési könyvtárak fejlesztését. Irányt mutató kutatáspolitikai tanulmányaival és az országos könyvtártudományi kutatási terv kidolgozásával a hagyományos történeti kutatások mellett a könyvtárügy és könyvtári munka aktuális feladatainak elméleti vizsgálatára ösztönzött, oly módon, hogy erre saját kutatómunkájával adott példát. Könyvtártudományi pályázatok keretében ösztönözleg hatott kutatási munkák elvégzésére, és azok eredményeinek publikálását az OKDT *Könyvtártudományi Tanulmányok* című kiadványában tette lehetővé, amely 1968-ban jelent meg először.

Kovács Máté 1956-ban lett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtártudományi Tanszékének vezetője. Tevékenysége idején a tanszék képzési rendszerét jelentősen megújította, ennek részletes ismertetésére a későbbiekben kitérek.

„*Amit Szabó Ervin a – 20. század első két évtizedének lehetőségei között – Budapest, azaz a fővárosi könyvtárügy vonatkozásában kezdeményezett, azt tette, folytatta Kovács Máté, kiszélesítve a könyvtárszervezési elméleti és gyakorlati tevékenységet az ország egész könyvtárügyére és minden könyvtártípusára*” – összegzi Fülöp Géza Kovács Máté munkásságát.¹¹

Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója

A könyvtártudomány fogalmának értelmezése a XVIII–XIX. századtól napjainkig kétféle módon történik. Az egyik Martin Schrettinger nevéhez, a bajor udvari könyvtárkönyvtárosához kötődik. Ő a *Versuch eines vollstandigen Lehrbuches der Bibliothek Wissenschaft* című kézikönyvében először említi a könyvtártudomány kifejezést, amelyen a könyvtári szervező és feldolgozó tevékenységet, azaz a könyvtártant helyezi a könyvtártudomány tárgyává. A másik nézet Michael Denis nevéhez fűződik, aki a bécsi udvar könyvtárosa volt. Szerinte a könyvtáros feladata a könyvtártörténeti, könyvismereti, bibliográfiai ismeretek elsajátítása. A két nézet abban különbözik, hogy míg Schrettinger a könyv útját a könyvtárban, Denis a társadalmon vizsgálta. E két felfogás élt együtt a XIX. században.

A XIX–XX. században a nyomdatechnikai fejlődés következtében óriási könyv- és sajtótermelés bontakozott ki, a könyv- és könyvtárhasználók, az olvasóközönség száma megnövekedett. Ezzel együtt a könyvtárak száma is nőtt, és különböző típusai alakultak ki. A XX. századra a könyvtártudomány két egyenrangú fő alkotóeleme a könyvtörténet és a könyvtártani ismeretek lett.

Kétféle koncepció élt tovább a könyvtártudomány értelmezésében, az egyik a könyvtárra mint intézményre korlátozódott, a másik a könyv és annak társadalmi hatását vizsgálta: alakja, anyaga, előállítás, terjesztése, számbavétele és az a társadalmi hatás, amelyet az a könyvtáron keresztül fejt ki. Ez utóbbi elmélet lett a bibliológia, amely magába foglalja a szűkebb körű könyvtártudományt is.

Kovács Máté önálló könyvtárelméleti nézeteit a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1960. június 13–14-én *A könyvtártudományi kutatás kérdéseiről* címmel rendezett ankétján ismertette, majd nyomtatásban is megjelent *A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában* címmel.¹² Modern szociológiai és rendszerelméleti alapon, továbbá kommunikációelméleti szempontok szerint vizsgálta az írásos-nyomtatásos közlésmóddal, az írással és az olvasással, a könyvvel és a könyvtárral összefüggő társadalmi folyamatokat, e folyamatok intézményeit és

eredményeit olyan szemszögből, hogy az írás, a könyv és a könyvtári kultúra hogyan tölti be ezeken keresztül társadalmilag meghatározott funkcióját a különböző társadalmi tevékenységi területeken, hogyan juttatja el különböző területekre – tudomány, kutatás, művelődés, oktatás, nevelés stb. – a szükséges információkat, ismereteket.

Kovács Máté a különböző kommunikációs rendszerek közül az írásos-nyomatásos kommunikációt helyezte középpontba.

E rendszer tárgykörei:

- az írásos–nyomatásos kommunikáció: az írás és az olvasás,
- az írásos–nyomatásos kommunikáció megjelenési formái: írásművek, kiadványok, nyomtatványok,
- az írásos–nyomatásos kommunikáció tevékenységi körei: a szerzői és szerkesztői tevékenység, a könyvkiadás, a könyvnyomatás, sokszorosítás, könyvkereskedelem és könyvterjesztés, könyvgyűjtés és bibliofília, könyvtári munkafolyamatok, bibliográfiai és dokumentációs tevékenység,
- az írásos–nyomatásos kommunikáció intézményei: kiadó, nyomda, könyvkereskedés, könyvtárak.

Mindezeket azonban az adott korban élő társadalom szükségletei határozzák meg. Ennek megfelelően kidolgozta a könyvtártudományi tárgyköröket, úgymint:

- az írás és olvasáskultúra, a könyv- és könyvtári kultúra társadalmi alapjai és összefüggései, társadalmi szükségletek és igények, társadalmi hatás;
- írásos–nyomatásos közlésmód és más kommunikációs rendszerek kapcsolata; az olvasás és olvastatás pedagógiai, pszichológiai és szociológiai problémái;
- könyvkultúra, ezen belül könyvkiadás, időszaki sajtó és kiadványszerkesztés, nyomdászat, tipográfia és könyvművészet, papírismeret, könyv- és lapterjesztés, a kiadványok rendszerezése és tartalmi feltárása: bibliográfia, dokumentáció;
- a könyvtári kultúra: magán- és közkönyvtárak, a könyvtárban lévő információk társadalmi felhasználása, könyvtárügy, könyvtári munkafolyamatok, könyvtártan.¹³

Miért is volt fontos ennek az elméletnek a felvázolása?

Ez az új bibliográfiai program lett az alapja, meghatározója az egyetemi könyvtárosképzés tantervének, tantárgyainak Kovács Máté tanszékvezetősége alatt.

Kovács Máté nemcsak a bibliológia, hanem a bibliofília fogalmát és feladatait is megfogalmazta az 1960-as években, több ok miatt is. Egyrészt 1962-től ő lett a Magyar Bibliofil Társaság elnöke, másrészt a bibliológián belül szükségessé vált a bibliofília fogalmának értelmezése is, és az 1968/69-es tanévtől kezdődően bevezette az egyetemi tantervben a mai könyvművészet és bibliofília nevű tárgyat.

Kovács Máté a Magyar Bibliofil Társaságról azt mondta, hogy nem sikerült a társadalmi bázist szélesíteni, pedig a társaság alapvető feladata éppen az lenne, hogy a gyűjtők és az olvasók minél nagyobb hányada ne csak fogyasztója legyen az új magyar könyvnek, hanem tartalmában, anyagában, technikai és művészi színvonalában is egyaránt értőjévé, megbecsülőjévé, gyűjtőjévé, megőrzőjévé és eredményes használójává nevelődjék.

Politikai okok miatt 1964-ben a társaság működését megszüntették, de 1966-ban Kovács Máté elnökletével a Tudományos és Ismeretterjesztő Társulat felügyelete alatt újjáalakult.¹⁴

Az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének élné (1956–1972)

Kovács Máté professzor az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékét a modern könyvtári szolgálat és szakirodalmi tájékoztatás korszerű tanműhelyévé és a könyvtártudományi kutatómunka bázisává fejlesztette. Mind gyakorlati, mind elméleti ismereteit, hazai és külföldön szerzett tapasztalatait alapul véve kezdett hozzá a kissé merev, erősen történelmi beállítottságú képzés megreformálásához. Átalakította a képzés tananyagát, tantervét, programját, módszertanát. A gyakorlati életből kiindulva a tananyagot a szak- és közművelődési könyvtárak, a szakirodalmi tájékoztatási intézetek igénye szerint fejlesztette tovább. Vezetése alatt a tanszék és a magyar könyvtárügy valamennyi szerve és intézménye, valamint a magyar könyvtáros szakma között jelentős szakmai kapcsolat alakult ki.¹⁵

Kovács Máté 1956-ban lett a tanszék vezetője. E tisztséget azzal a feltétellel vállalta el, hogy ha Kőhalmi Bélát egyetemi tanárrá nevezik ki. Ugyancsak ebben az évben jelent meg a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi. 5. számú törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról, ennek létrejöttében Kovács Máténak jelentős szerepe volt.

1957. július 7-e és 9-e között Debrecenben tartottak értekezletet, ahol az Országos Könyvtárügyi Tanács tárgyalta a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés helyzetét, a fejlesztés irányait. Az értekezlet eredményeképpen különválasztották a szakképzést és a továbbképzést. Az új képzési rendszerhez kiindulási pontot az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének képzési terve adott. Az OKT foglalkozott a könyvtárakban tevékenykedő, de egyetemi végzettséggel nem rendelkezők képzésével is, számukra felsőfokú szaktanfolyamot indítottak az 1955–56-os tanévtől, ahol az egyetemi levelező tagozat tananyagát sajátíthatták el.¹⁶

Kovács Máté és Kőhalmi Béla jelentős tevékenységet fejtettek ki a hazai könyvtárosképzésben, amelynek megvitatása nemzetközi konferencia kereteit kívánta meg. Így 1958 márciusában megrendezték az I. nemzetközi konferenciát Prágában. E konferencia gondolatát Jaroslav Drtina, a prágai Károly Egyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetője vetette fel. A konferencián Csehszlovákia, a Szovjetunió, Jugoszlávia, Lengyelország, a Német Demokratikus Köztársaság és Magyarország küldöttei vettek részt. Hazánkat Kovács Máté és Kőhalmi Béla képviselte.

A prágai konferencia három fő célt tűzött ki:

- országonként előzetes tájékoztatást kívánt nyújtani a könyvtárosképzés fejlődéséről, helyzetéről, szervezeti kereteiről és kapcsolatairól, ehhez minden ország alappreferátumot készített francia vagy orosz nyelven;
- a szakképzés időszerű kérdéseinek tapasztalatszerését;
- valamint azt, hogy az országok képzőintézményei rendszeresen megvitathassák közös problémáikat.

A konferencián lezajlott beszélgetésekből kirajzolódott a kétszakosság, valamint az ötéves képzés irányába mutató fejlődés íve is.

Kovács Máté a képzés elméleti, történeti és gyakorlati követelményeinek összegeztetését, e követelmények egyensúlyának megoldási lehetőségeit fejtette ki.¹⁷

A II. nemzetközi konferenciát a Berlini Humboldt Tudományegyetem Könyvtártudományi Intézete készítette elő, és 1962 májusában rendezték meg. A résztvevő országok Bulgária, Csehszlovákia, Szovjetunió, Lengyelország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia és Magyarország voltak. E konferencián több, a könyvtárosképzéssel kapcsolatos kérdést vitattak meg. Ezek közül a legfontosabbak: a könyvtártudománynak, illetve bibliológiának melyek azok az ismeretágai, amelyeket a könyvtárosoknak tanulniuk kell, és a felsőfokú tanulmányaik során kell, hogy tanítsanak. Ezen kívül a szakismeret és a kiegészítő ismeretágak (például tudománytörténet, irodalom- és művészettörténet) szerepeljenek-e a tananyagban, és ha igen, milyen mértékben.

A feladat tehát a szakképzés tárgyainak megállapítása, a kutatási szemlélet és módszertani kérdések megvitatása volt. Megállapították, hogy mely tárgyakra van szükség az oktatás során; könyvtáran, olvasó- és olvasásismeret, könyvtártörténet, könyvismeret, könyvtörténet, bibliográfia, dokumentáció, tudományismeret, tudománytörténet. Ezen túl irányelveket fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogy a képzőhelyek folyamatosan álljanak kapcsolatban egymással, rendszeresen ismertessék credményeiket, egymásnak küldjék meg kiadványaikat és oktatási segédanyagait. A konferencián Kovács Máté A könyvtártörténet fontosabb tudományelméleti és pedagógiai problémái címmel tartott referátumot.¹⁸

1959-ben a Könyvtártudományi Tanszék vezetése mellett Kovács Máté második éve volt az OKT elnöke, s ő az OKT-t a korabeli könyvtárpolitika egyik legfontosabb szervének tartotta.

1960 júniusában rendezték meg az Országos Könyvtártudományi Anketót, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ megalakulása okán. Kovács Máté megnyitó beszédében a könyvtártudomány helyét vázolta fel a korabeli magyar tudománypolitikában, Lázár Péter a könyvtártudományi kutatás akkori magyarországi helyzetéről, Sebestyén Géza annak feladatairól készített tanulmányát olvasta fel.

1961-ben jelent meg *Az oktatási reform és a könyvtárak* című tanulmánya, ebben bemutatta a különböző könyvtáraknak a kultúrában, elsősorban az oktatásban és a tudományokban játszott szerepét.¹⁹

Ebben az időszakban a következő képzési formák közül választhattak a jelentkezők:

- nappali tagozatos képzés, két szakon, öt éven keresztül,
- rendszeres levelező tagozatos képzés, két szakon, hat éven keresztül,
- kiegészítő levelező tagozatos képzés, egy szakon, három évig,
- rendszeres esti tagozatos képzés, két szakon, hat éven keresztül,
- kiegészítő esti tagozatos képzés, egy szakon három évig.

A kutatómunkát az egyetemen is szorgalmazta. Létrehozták a magyar nyelv és könyvtárkultúra történetének forrásértékű kiadványát; *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* című munka két, a fejlődést 1945-ig számbaevető kötetét. Az első kötet 1963-ban, a második 1970-ben jelent meg.

Az 1971-es tanévben négy tagozat működött. Az öt éves nappali kétszakos képzésre, valamint a hat éves levelező tagozatra, érettségi vizsga után lehetett jelentkezni. E két tagozatra a felvételi vizsga írásbeli és szóbeli részből állt. A kiegészítő tagozat három éves volt, erre egyetemi diplomával és könyvtárosi, bibliográfusi vagy dokumentátori munkakörrel lehetett jelentkezni. Itt nem kellett külön felvételi

vizsgát tenni, de ha szükségesnek ítélték, a jelentkezővel szakmai tárgyú felvételi beszélgetést folytattak. A továbbtanuló tagozat kétéves volt, erre azok nyerhettek felvételt, akik a debreceni vagy a szombathelyi főiskolán szereztek könyvtáros-népművelő diplomát. Emellett a jelentkezőnek felsőfokú könyvtárosi munkakörrel és a továbbtanulást szükségesnek tartó munkahelyi igazolással is rendelkeznie kellett.

A kutatási munkálatok további jelentős eredménye, hogy kiadásra készítették elő *A magyar könyv ötszáz éve* című monográfiát, de Kovács Máté professzort annak elkészülte előtt, 1972. augusztus 29-én elragadta a halál. Éppen akkor, amikor az IFLA (Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége) Budapesten ülésezett, és akkor, amikor az UNESCO ezt az évet Nemzetközi Könyvévnek nyilvánította.²⁰

Kovács Máté gondolatainak továbbélése a XXI. században

Az 1960-as években az audiovizuális közlési rendszerek és a számítástechnika elterjedése és alkalmazása miatt több szakemberben felmerült a kérdés: milyen szerepe lesz a könyveknek és egyéb nyomtatott dokumentumoknak a jövő társadalmában és tudományos munkájában?

McLuhan kanadai egyetemi tanár sokat idézett véleménye az, hogy az írás és olvasás történeti szerepét betöltötte, s a mai elektronikus világban az audiovizuális közlési rendszerekkel és a számítógépek lehetőségeivel szemben fokozatosan háttérbe szorul. Szembefordult ezzel az a másik tábor, amelynek képviselője Robert Escarpit, aki *A könyv forradalma* című ismert kötetében azt próbálja megvilágítani, hogy a kiadványkészítés és könyvterjesztés szervezete, technikája és módszere nem merevedett meg, képes rugalmasan igazodni a mai társadalmak tömegméretű kommunikációs szükségleteihez.

Kovács Máté ezzel kapcsolatos gondolatai is a jelenbe hatóak. Több tanulmányban tette közzé álláspontját a könyv és az újonnan megjelenő adathordozók várható hatásáról az emberek mindennapi életében. *Gutenberg és a modern ember világa* című írásában a következőképpen foglalja össze nézeteit: „*Gutenberg találmánya technikai jellegű, de nem csak technikai jelentőségű. Az emberi művelődés s az emberiség kibontakozásának egyik legfontosabb elősegítője, mely véleménye szerint a szellemi közlés egyik új technikai módjának a megteremtésével lehetővé tette az emberiség kollektív tudásának felhalmozódását és tömegméretű elterjedését.*

A nyomdászati technika képes volt együtt fejlődni az emberiséggel. Kérdés azonban, hogy a közelmúlt és a jelen vitathatatlan nagy eredményei után mit ígér a jövő: vajon az audio-vizuális tömegközlési rendszerek térhódítása következményeként nem csökken-e az írásbeli közlés rendszerének és ezen belül Gutenberg eddig fejlődőképesnek bizonyult találmányának jelentősége is. Vannak kutatók, akik úgy vélik, hogy a fogalmi-nyelvi-írásbeli közlési rendszer betöltötte történelmi hivatását, és a jövőre fokozatos hanyatlását jósolják.

A tények azonban mást bizonyítanak. Évről évre nő és egyre többféle formában jelenik meg a kiadványok tömege: könyv, időszaki lap stb.”²¹

Másik tanulmányában így vall e kérdésről: „*Vajon az audio-vizuális közlési módok és rendszerek szükségképpen háttérbe szorítják-e az írásbeli közlést, mint ahogyan azt McLuhan és vele együtt sokan mások is vélik és hirdetik? Vagy pedig a technikai tömegközlési rendszerek megmaradnak egymás mellett és sajátos adott-*

ságaiknak megfelelően ésszerű feladat- és munkamegosztás alapján egymással versenyezve próbálják elérni, hogy az emberiség minél nagyobb része, lehetőség szerint mielőbb minden tagja, hozzájusson azokhoz a kulturális értékekhez, szellemi táplálékokhoz, amelyek személyi adottságaiknak minél teljesebb kifejtéséhez és a közös feladatokban való eredményes közreműködésükhöz szükségesek?”²²

Kovács Máté azt vallotta, hogy a társadalmi fejlődés során létrejött változások nem felváltják egymást, hanem több-kevesebb átalakulással tovább élnek egymás mellett. A technikai tömegközlelési rendszerek nem ellenfélként állnak egymással szemben, kialakulóban van feladat- és munkamegosztásuk, továbbá az együttműködésnek az a módja, amely lehetővé teszi, hogy közös erőfeszítéssel töltsék be hivatásukat a társadalmi élet gyakorlatában.

Összegzés

Kovács Máté könyvtárügyért végzett munkásságát sokrétűség, megfontoltság, körültekintés, hatékony problémamegoldás jellemezte. Alakjának tisztelete, szellemisége az utódokban, a tanítványok cselekedeteiben él tovább. Nevét viseli a Kovács Máté Városi Könyvtár Hajdúszoboszlón, a Kovács Máté Kör a Debreceni Tudományegyetemen és az 1996-ban létrejött Kovács Máté Alapítvány.

JEGYZETEK

- 1 A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2042–13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. = Könyvbarát, 1952. 6. sz. 21–22. p.
- 2 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet a könyvtárügy szabályozásáról. In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. 1956. Bp., Közgazd. és Jogi K., 1957, 33–34. p.
- 3 1.018/1956 (III. 9.) számú minisztertanácsi határozat a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye. 1956. Bp., Közgazd. és Jogi K., 1957, 138–141. p.
- 4 Kovács Máté: Könyvtáraink fejlődése az elmúlt másfél évtizedben. In: A magyar könyv tizenöt éve : 1945–1960. Bp., Művelődésügyi Minisztérium, 1960, 10–13. p.
- 5 Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtári kultúra a szocializmus kezdeti időszakában 3. rész. = Magyar Könyvszemle, 1961. 1.sz. 20–21. p.
- 6 Korompai Gáborné: Kovács Máté, mint a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója. In: Kovács Máté emlékének. Szerk.: Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen. KLTE Könyvtára, 1997, 53–60. p.
- 7 Kovács Máté: Egyetem és könyvtár együttműködése Debrecenben. = Felsőoktatási Szemle, 1954. 1.sz. 38–40. p.
- 8 Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései. = Magyar Könyvszemle, 1957. 4. sz. 311–312. p.

- 9 Kovács Máté: A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései. In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve : 1953. 1. r. Debrecen, 1954, 59–136. p.
- 10 Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. = Magyar Könyvszemle, 1956. 3.sz. 181–201. p.
- 11 Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. In: Kovács Máté emlékkönyv. Szerk.: Szelle Béla. Bp., Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983, 10–11. p.
- 12 Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában. = Magyar Könyvszemle, 1961 Különszám, 7–34. p.
- 13 Fülöp Géza: Könyvtártudomány és bibliológia : Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója. In: Kovács Máté emlékének. Szerk.: Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen, KLTE Könyvtára, 1997, 41–47. p.
- 14 Pogány György: Kovács Máté és a bibliofília. In: Kovács Máté emlékének. Szerk.: Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen, KLTE Könyvtára, 1997, 67–68. p.
- 15 Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége In: Kovács Máté emlékkönyv Szerk.: Szelle Béla. Bp., Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 12–13. p.
- 16 Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. In: Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. [Budapest], ELTE Eötvös Kiadó. 2001. 70–72. p.
- 17 Sipos Melinda: Kovács Máté a prágai és berlini konferencián. In: Kovács Máté emlékének. Szerk.: Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen, KLTE Könyvtára, 1997, 79–80. p.
- 18 Kovács Máté: Szocialista könyvtárosképzés. Az európai szocialista országok könyvtárosképző főiskoláinak és egyetemi tanszékeinek II. nemzetközi konferenciája Berlinben, 1962. május 20–26. között. = Könyvtári Figyelő, 1963. 2. sz. 74. p.
- 19 Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve. In: Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. [Budapest], ELTE Eötvös Kiadó. 2001. 78–79. p.
- 20 Sebestyén György: i. m. 102–104. p.
- 21 Kovács Máté: Gutenberg és a modern ember világa. = Nagyvilág, 1968. 4.sz. 636–637. p.
- 22 Kovács Máté: A könyv, a könyvtár és az olvasás mai világunkban. = Könyvtáros. 1972. 11.sz. 636. p.

Patkósné Hanesz Andrea

„Már semmi sem az, aminek korábban véltük”

2005-ben indult, és ez idáig négy kötetet hozott napvilágra a Könyvtári Intézet EuroTéka című sorozata. Ezek egyikének, a Pallósiné Toldi Márta *Nyilvános könyvtárak a pannon térség társadalmában* című doktori disszertációjának legfontosabb részeit tartalmazó kötetnek a bevezetőjéből választottuk a fenti címet. A szerző így ír: „A nyilvános könyvtárak funkciórendszere a 20–21. század fordulóján különös változáson megy keresztül. A valamikori egyértelmű jelentését az infokommunikációs forradalom soha nem látott mértékben átértelmezte. Már semmi sem az, aminek korábban véltük. A dokumentum nem feltétlenül azonosítható fizikai megjelenésével, a gyűjtemény birtoklás nélkül, láthatatlanul is feltárhatja tartalmait, a könyvtár falai a hálózat aktív elemei révén szimbolikusan leomlottak, a látogató – aki nem feltétlenül olvasó – nem csupán személyes jelenléttel válhat felhasználóvá. Az átfogó funkcionális rendszerek kritikus nagyságrendjének kialakulása és világméretű elterjedése átforgatta a társas lét működési módját. A globalizáció és az információs társadalom a könyvtárakat is szerepeik újrafogalmazására készíti”. Ebben a passzusban elhangzanak a legfőbb, mindannyiunk által ismert hívószavak: infokommunikációs forradalom, láthatatlan gyűjtemény, falak nélküli könyvtár, kritikus nagyságrendek, globalizáció, információs társadalom stb. És persze szinte kötelező erővel vonják magukkal, maguk után nem a szinonimáikat, hanem társaikat, az olyanféléket, mint digitalizáció, esélyteremtés, multikulturalizmus, hálózati csere, digitális gazdaság, az „ideigleenség kultúrája” stb. Aligha képzelhető olyan könyvtáros szakmai előadás, cikk, hozzászólás, amelyből hiányoznának. Néha szinte az az ember érzése, már csak azért is élünk ezekkel a szavakkal, mert mielőtt a magunk igazi mondandóját elmondanánk, előbb recitáljuk a „leckét”. Számat adunk arról, hogy mi is „képben vagyunk”, tudjuk, amit ma már mindenkinek tudnia kell. Csak hát sokszor támadhat olyan érzésünk is, hogy bizony mindez a verbalitás szintje csupán. Hogy e szavak csak szavak. Hogy a mögöttük álló tartalmak korántsem olyan világosak számunkra. Azért sem, mivel szakmánk radikálisan specializálódott. A könyvtári törvény értelmében csak a felsőfokú szakirányú végzettségű tekintendő könyvtárosnak. Ez a könyvtáros azonban koránt sincs ugyanolyan szinten tisztában minden, a szakját illető kérdésben. Nincs, nem is lehet. Ugyanakkor a specializálódást korreláló vonás, hogy egyre inkább komplex feladatokkal kerül szembe ez a könyvtáros. Azokról is kell tudni. Nem specialistaként, de annyira mindenképp, hogy a komplex feladat megoldódjék, megoldható legyen.

Az EuroTéka-sorozathoz mint sorozathoz nem készült előszó (a kötetekhez külön-külön igen). Ám előszó nélkül is igen világosan látszik, mi volt e sorozattal a terve a kiadó és ludi magister Bartos Évának, valamint stábjának. E sorok írója úgy véli, pontosan a fent említett problémák megoldáshoz segítése. Az, hogy a ma leg-

égetőbb, leginkább előtérben álló, ismert, ám mélységeiben mégsem birtokolt területekről adjon alapos áttekintést. Olyant, amelyet a nem éppen ezeken a területeken specialisták is befoghatnak, de hasznos és továbbvivő legyen a specialisták számára is. (Ezt a célt szolgálhatják a minden kötetben megtalálható, irodalmat nyújtó részek, a weboldalakra való hivatkozások, a sokszor csak a legfontosabb szakanyagot nyújtó passzusok után álló útmutatások arra, hogy a teljes anyag hol és hogyan érhető el stb.) Eleddig négy kötet jelent meg: egy szakirodalmi szemle (*Digitalizálási stratégiák*), egy európai elveket és tapasztalatokat bemutató kiadvány (*Esélyteremtés könyvtári eszközökkel*), egy válogatás Éric Guichard és munkatársai írásából (*Az Internet francia szemmel*), valamint Pallósiné Toldi Márta már említett disszertációjának legfontosabb részeit közlő munka (*Könyvtárügy a pannon térségben*). Első látásra nem sok köze van egymáshoz a négy munkának. Pedig veretes koncepcióról árulkodnak a művek. A sorozat legnagyobb érdeme nyilvánvalóan az, hogy bizonyos szempontból a legfontosabb kérdésekre összpontosít, továbbá felvillantja az összefüggéseket is a legfontosabb témákban. Egészen nyilvánvaló ez az elsőül említett két kötet esetében. Az általunk hívószavakként említettek közül az egyik legfontosabb éppen a digitalizálás. Tószegi Zsuzsa mondotta volt igen szemléletesen, hogy amiként csak azok az állatok maradhattak meg, élhették túl a vízözönt, amelyeket Noé felvett a bárkájára, akként a világ irodalmából csak az élheti túl a mostani „vízözönt”, amely felkerül a hálóra, amelyet digitalizálunk. A régi mondás (navigare necesse est, vivere non est necesse) ma így hangzanék: digitalizálni muszáj, élni nem muszáj. E tétellel nem is vitatkozik senki. Ám a digitalizálás mikéntje az egyik legvitatottabb kérdéskör. Az EuroTéka megfelelő kötete zseniálisan egyszerű, egyúttal megvesztegetően praktikus megoldást talált. Négy ország (Cseh Köztársaság, Egyesült Királyság, Észtország és Finnország) digitalizálási elveit, stratégiáit, illetve gyakorlatát mutatja be, felhasználva a legfrissebb adatokat, részletesen bemutatva a hivatalos és szakmai dokumentumokat, ismertetve minden fontos kezdeményezést, azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a közgyűjtemények kapnak stb. Az országok stratégiái, intézményrendszerei, szolgáltatásai, gyakorlata közt jelentős eltérések vannak. És ezért olyannyira tanulságos a munka forgatása: nem egyetlen mintát nyújt, hanem legalább négyet. És természetesen közli, függelékben a legfontosabb, irányadó dokumentumokat: a Lundi alapelveket, a Pármai chartát stb.

Mondottuk, hogy a kötetek összefüggésben állnak egymással. Az esélyteremtés könyvtári eszközeit bemutató munka sem csak formálisan kapcsolódik a digitalizáláshoz. Nemcsak az a közös bennük, hogy itt is közreadattak a legfontosabb irányadó dokumentumok (PULMAN irányelvek), hogy itt is igen széleskörű nemzetközi áttekintést nyújt a kiadvány, de azért is, mert a digitalizálás számos kérdése merül fel ebben a műben is, az esélyteremtés vonatkozásában. Rendre pertraktáltatnak a kötetben a legkülönbözőbb könyvtári „eszközök”, az öregbetűs kiadványoktól a különböző hanghordozókig, a dombornyomásos írásoktól a digitalizált anyagokig. Külön rész foglalkozik az esélyteremtés egyik különösen fontos, de egészen speciális területével, az etnikai és nyelvi kisebbségek könyvtári ellátásával. És itt kerül sor a hívószavak kapcsán említett multikulturalizmus precíz bemutatására és értelmezésére is.

Látszólag egészen másról szól Pallósiné Toldi Márta disszertációja. A kiemelkedően fontos PhD-dolgozatról a 3K 2004/10. száma részletesen tudósított. Ez

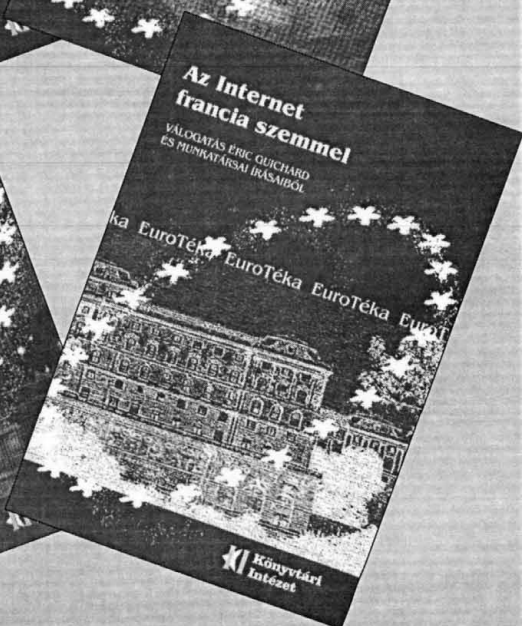
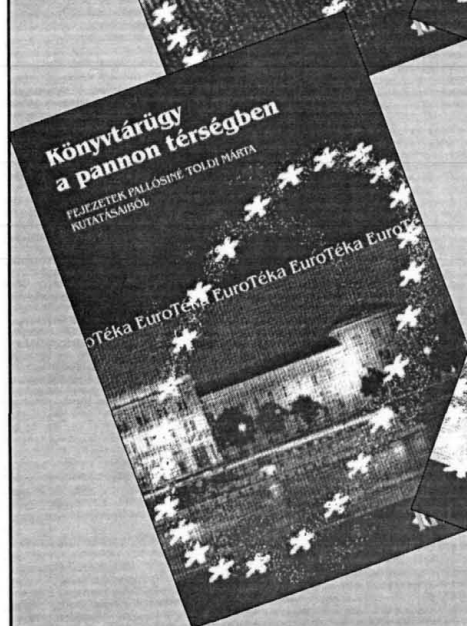
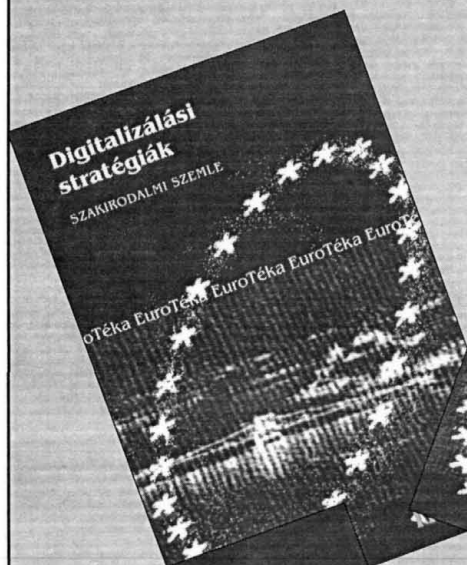
úttal a műnek azokat a vonásait emelnék ki, amelyek megteremtik, megteremtették e kötet szoros és szerves kapcsolódását a sorozat eddig tárgyalt darabjaival. Mind a digitalizálás kérdésköre, mind az esélyteremtés eszköztára a levegőben lebegne, ha nem horgonyoznánk le problematikájukat a valós könyvtári terepre. Pallósiné épp ezt teszi. Hatalmas elméleti alappal, igen kiterjedt és egzakt felmérési adatokkal végül is azt igazolja a dolgozat, hogy: „a digitális időszámítás technológiai fejlődése nem semmisíti meg a könyvtár magfunkcióit, hanem újabb szerepekkel felruházva **életfontosságú nyilvános közintézményként** (vital public services – lebenswichtige öffentliche Dienstleistungen), nem az izoláció tereként, hanem **egy integrációs, kommunikációs háló nélkülözhetetlen csomópontjaként segítőtje lesz a helyi, regionális és globális társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésének, az egyéni választás érvényesíthetőségének.**”

Semmiképp sem szeretnénk a jogos kapcsolódásokon túl is „igazolni” a sorozat kötetének összefüggéseit, egymásra „rímelését”. A francia szakemberek tanulmányai az internetről nyilvánvalóan másról szólnak, mint az eddig ismertetett kötetek. Egyetlen szálát azonban itt is fel kell fedeznünk. Pallósiné Toldi Márta mind elméleti, mind empirikus anyagát át- meg átszövik a szociológiai szempontok és témák. Nos, a franciák, híven immáron több mint százéves nagy hagyományukhoz, Durkheim, Gurvitch, Bourdieu paradigmatis élelművéhez, az internettel kapcsolatos legkülönbözőbb kérdéseket szinte kizárólag az ebben az értelemben felfogott szociológia módszerével és eszközkészletével tárgyalják. Van tehát összefüggés e kötet és az előző között. Ennél az összefüggésnél azonban fontosabb lehet számunkra, hogy a kötet két szempontból is nélkülözhetetlen. Egyrészt a francia nézőpontok megismerése okán, hiszen a francia ma már nem világnyelv, kevesen tanulják, alig valaki olvas rajta. A másik szempont pedig az, hogy – épp a szociológiai megközelítés okán – e kötet a technikai, technológiai internet-interpretációk mindenkor hasznos kiigazítója, kibővíítője.

Szokásos dolog a dernier cri (az utolsó divat) embereit megvetni, lenézni. Alig ha joggal. Ismerni, tudni kell, mi a legutolsó divat, mi ma a „trendi” a szakmában. Ez pedig – az adott témák vonatkozásában – ma legjobban az EuroTéka kötetiből tudható meg. Talán nem szentségtörés, ha egy klasszikus formulával zárjuk rövidke beszámolóinkat: aki igazi könyvtáros, jól teszi, ha minden kötetből két példányt szerez be magának. Ha az egyiket ronggyá olvasta, netán mások eltulajdonították, folytathassa a studiózást. (VK)

(Digitalizálási stratégiák. Bp., 2005. Könyvtári Intézet. Esélyteremtés könyvtári eszközökkel. Bp., 2005. Könyvtári Intézet. Az Internet francia szemmel. Bp., 2005. Könyvtári Intézet. Könyvtárügy a pannon térségben. Bp., 2005. Könyvtári Intézet.)

KI

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K